

**VARNING!
FRIHET
I FARA**

– en rapport om de auktoritära ledarna

**OLOF PALME
INTERNATIONAL
CENTER**

Rapportförfattare

FOTO: HEDVIG WINGBORG

Mats Wingborg

Frilansjournalist med inriktning på internationella frågor. Han har skrivit en rad böcker, skrifter och utredningar om den globala fackföreningsrörelsen. Vidare medverkar han återkommande i Dagens Arena.

FOTO: DARIUS LÖNNQVIST

Andreas Lönnqvist

Arbetar för nyhetsbyrån Inter Press Service (IPS). Han har bland annat länge följt utvecklingen i Latinamerika.

Olof Palmes Internationella Center 2020
Box 836 / Sveavägen 68, 101 36 Stockholm
Telefon: 08-677 57 70
E-post: info@palmecenter.se
www.palmecenter.se

TEXT: Mats Wingborg, Andreas Lönnqvist och Anna Sundström (slutord)
REDAKTÖRER: Björn Lindh och Dan Wergelius, Olof Palmes Internationella Center
LAYOUT: Lisa Jansson, Global Reporting
Producerad 2020

Innehåll

1. I coronans tid	4
2. Världen hade redan blivit mer auktoritär	6
3. Förklaringar till den auktoritära utvecklingen.....	10
4. Ett civilt samhälle utsatt för attack.....	12
5. Hoten mot pressfriheten sprids i de auktoritära ledarnas spår....	14
6. Ändrad konstitution för att kunna behålla makten	16
7. Högerradikala och nationalistiska idéer	17
8. Orbáns regering har tagit kontroll över domstolar, media och utbildning	19
9. Polska Lag och Rättvisa har tagit kontroll över samhälleliga institutioner	22
10. Brasiliens president tänker leva upp till sina löften	24
11. Tanzanias styre grusade alla förhoppningar	28
12. Putin styr över forskning och det civila samhället.....	30
13. Hindunationalismen i Indien har skapat en våldsspiral.....	32
14. Turkiets Erdogan har skylld på Gülenrörelsen när han skärpt kontrollen	34
15. Kina – regimen har stängt kontoren för självständiga arbetar-NGO:s	36
16. Duterte's Filippinerna tvingar det civila samhället ner på knä.....	38
17. Donald Trump har gett legitimitet åt auktoritära regimer	40
18. Tre länder där förhoppningarna släcktes – Zimbabwe, Burma och Thailand.....	42
19. Sverige måste våga utmana de auktoritära ledarna	44

1. I coronans tid

Ännu mer auktoritär politik i kölvattnet av coronasmittan.

Under det senaste decenniet har flera länder utvecklats i auktoritär riktning. Yttrandefriheten har inskränkts, det civila samhället har pressats tillbaka och statsledningar har tagit kontroll över medier och domstolar.

Under coronakrisen har det som tidigare var en illavarslande småblåst förstärkts till en orkan. Situationen är samtidigt komplex och dubbelbottad. Pandemin innebär att länder måste införa restriktioner för att hindra smittan. Exakt hur dessa restriktioner bör vara utformade är föremål för debatt, men att det behövs restriktioner är det ingen som ifrågasätter. Det som däremot är oroande är när stater passar på att genomföra restriktioner och inskränkningar som inte syftar till att minska smittan utan har som mål att stärka den politiska kontrollen över medborgarna. Skaran av stater som utnyttjat coronasmittan för att ta steg i auktoritär riktning är dessvärre många.

Ett stort frågetecken handlar också om vad som händer den dag då hotet från coronaviruset är över. Stater kan då lockas att behålla de restriktioner som infördes för att bekämpa smittan. Där är vi visserligen inte idag. Men hotet innebär att det blivit ännu mer angeläget att bevaka vad som händer med yttrandefriheten, mötesfriheten och staters kontroll av de egna medborgarna.

Att hänvisa till coronaviruset för att genomföra förändringar i auktoritär riktning – men som egentligen inte syftar till att bekämpa smittan – kan beskrivas som illegitima åtgärder. Dessa kan i sin tur ha väldigt olika karaktär. Här följer en översikt av några av dessa uttryck.

» **Flera stater har utnyttjat bekämpningen av coronaviruset för att kraftigt begränsa pressfriheten.** I Ungern har Viktor Orbán infört lagar som gör att journalister som anses sprida ”fejknyheter” kan få upp till fem års fängelse. I Japan, Thailand och Kambodja har undantagslagar införts som begränsar pressfriheten. I Rumänien har en ny lag stiftats som gör att myndigheter kan censurera webbsidor och i Serbien finns planer på att låta staten få monopol på att informera om covid-19. Allra mest långtgående

är undantagslagen i Kambodja som gör det möjligt för regeringen att censurera medier, digitala plattformar och övervaka telefonsamtal.

» **En särskild form av medicensur syftar till att styra eller helt förhindra information om coronavirusets konsekvenser.** I Indien har myndigheterna censurerat rapporter om smittan. I Brasilien har medier som rapporterat om coronasmittan hotats av myndigheter. I Filippinerna har journalister tvingats att be om ursäkt för sin kritiska rapportering om viruset. I Vitryssland har kritiska journalister attackerats av polisen. I Irak hotas nyhetsbyrån Reuters med utestängning efter att ha kritiskt granskat smittspridningen. I Burma har staten tvingat telekombolag att blockera 221 sajter som informerat om coronaviruset, däribland flera som drivs för den förföljda folkgruppen rohingya. I Turkmenistan och Nordkorea tillåter staten ingen information alls om viruset. I Turkmenistan är det till och med förbjudet att använda ordet corona och i Nordkorea förnekar staten att det finns några smittade överhuvudtaget.

» **I flera stater används digital teknik för att övervaka människors rörelser som ett led i bekämpningen av smittan.** En del av detta har vällovliga syften, i flera länder har människor frivilligt laddat ner appar för att få uppgifter om smittade personer i närheten. I andra fall är det uppenbart att den digitala kontrollen också haft andra syften. I Armenien har staten beslutat att myndigheterna ska få tillgång till uppgifter från medborgarnas mobiltelefoner. I Iran har inrikesministeriet fått tillgång till digitala uppgifter om hur människor rör sig och i Israel har premiärminister Benjamin Netanyahu öppnat för att myndigheterna i hemlighet ska få spåra uppgifter från medborgarnas mobiltelefoner. Från Ryssland kommer uppgifter om att myndigheterna bygger datasystem för att koppla samman information från appar som anger var människor befinner sig med uppgifter från kameraövervakning, bankkort etc. Kritiker kallar systemet för ”cyber-gulag”.

» **För att hindra smittan har länder infört bestämmelser för att förhindra folksamlingar. Det har också påverkat möjligheten att hålla politiska möten.** Det som dock inte är acceptabelt är när restriktionerna varit specifikt utformade för att hota, tysta och diskriminera den politiska oppositionen. I Bangladesh har restriktionerna använts för att gripa vårdpersonal, studenter och aktivister som kritiserat landets coronapolitik. I Bolivia har staten öppnat för att MR-aktivister ska kunna åtalas. I Uganda har polisen slagit till mot hbtq-personer som anklagats för att sprida viruset. Även i Filippinerna har hbtq-personer attackerats och trakasserats av polis. I andra länder har myndigheterna passat på att gripa personer när det mediala ljuset varit riktat mot smittspridningen. Ett exempel är Hongkong där polisen har gripit flera personer som tillhör den demokratiska oppositionen.

» **Ett kännetecknande drag är att flera högerpopulistiska ledare avvisar internationellt samarbete, detta har också varit tydligt under coronakrisen.** Till det mest uppseendeväckande hör Trumps beslut att USA ska lämna Världshälsoorganisationen (WHO) mitt under den brinnande hälsokrisen. Till retoriken hör också en generell kritik mot FN-systemet. FN-systemet har visserligen brister, men utan FN skulle samordningen av krisinsatser och pressen på maktfullkomliga ledare försvagas rejält. Coronakrisen visar att det behövs mer och inte mindre av global samverkan. FN:s säkerhetsråd har inte kunnat enats om ett gemensamt agerande mot pandemin och EU-länderna har i flera fall försvarat sina egna intressen och struntat i att EU är en gemensam marknad även för skyddsutrustning. Dessa brister i det globala samarbetet har försvagat bekämpningen av pandemin.

Gränsen mellan vad som är legitima restriktioner för att motverka spridningen av coronaviruset och vad som i själva verket är inskränkningar i auktoritär riktning är ibland oklar. I många fall – och dit hör det som redovisats ovan – är de auktoritära dragen tydliga. I andra fall är det mer osäkert hur en regering tänker. Som nämnts tidigare kommer bilden att klarna den dag då coronaviruset inte längre utgör samma hot. Då kommer det utan tvivel att stå klart vilka stater som utnyttjat coronasmittan för att vrida om politiken i andra syften.

Långt innan coronakrisen började många länder att inskränka pressfriheten och strypa det civila samhället. Nu har dessa tendenser förstärkts. Det gör det ännu mer angeläget att ta spjörn mot de auktoritära tendenserna.

2. Världen hade redan blivit mer auktoritär

Den demokratiska utvecklingen har redan gått åt fel håll. Allt fler länder uppvisar auktoritära tendenser. Under det senaste årtiondet har detta blivit allt mer tydligt i flera länder. Däribland i Ungern, Polen, Ryssland, Kina, Indien, USA, Turkiet, Thailand, Burma, Filippinerna, Tanzania och Brasilien. I flera länder växer också högerradikala och nationalistiska rörelser som vurmar för en ännu mer auktoritär politik. Inte sällan draperas retoriken i tal om att det behövs en kraftig kursändring för att nå tillbaka till ett gyllene förflutet, då Sverige var Sverige eller Tyskland var Tyskland, innan länderna blev förstörda av det ”vänster-liberala etablissemanget”.

Det vi här menar med auktoritär politik är att makten inte vill tillåta kritik, inte accepterar oppositionella röster och i värsta fall inte heller tolererar demokratiska utmanare. Auktoritära regimer har flera typiska kännetecken:

- » **De vill tysta fristående skribenter, författare, lärare och forskare.** Det kan handla om hot, uppsägningar och indragna ekonomiska medel. I Turkiet har mängder av lärare och akademiker förlorat sina jobb under senare år under täckmantel av att de skulle vara del av den så kallade Gülenrörelsen. I själva verket har det räckt med att kritisera president Erdogan för att bli av med sitt jobb.
 - » **De vill ta kontroll över skolans och kulturens innehåll.** I Brasilien säger president Bolsonaro att han ska rensa ut det ”marxistiska skräpet” i skolundervisningen. I Indien har de styrande hindunationalistiska partiet BJP ändrat i läroböcker för att lyfta fram hinduismen. I Ungern har president Orbán stängt självständiga universitet och teatrar.
 - » **De vill få bort oberoende folkrörelser och NGO:s.** I Kina fanns i början av 2000-talet flera autonoma organisationer som gav stöd till strejkande arbetare och inre migranter. Dessa organisationer har fått stänga sina kontor och flera av ledarna har fängslats. I Ryssland bestraf-
- fas medlemskap i MR-organisationen Öppna Ryssland med 300 timmars samhällstjänst.
- » **De uppfattar etniska och religiösa minoriteter och hbtq-personer som ett hot. Inte sällan övergår de auktoritära tendenserna till uttalad rasism.** Det auktoritära och nationalistiska projektet bygger på att stater ska vare homogena och enhetliga. Därför riktas den retoriska udden ofta mot minoriteter. I Ungern förföljs romer och landet har stängt dörrarna för människor på flykt. I Kina finns gigantiska omskolningsläger för uigurer. I värsta fall övergår den nationalistiska politiken i rasism, förföljelse och folkfördrivning. Ett sådant aktuellt exempel är den burmesiska militärens övergrepp på rohingyer i Burma.
 - » **De vill stoppa självständiga medier.** I Ungern har den politiska makten tagit kontroll över det offentliga tv-bolaget. Ett stående budskap är att alla politiska protester är betalda av finansmannen George Soros. I Polen har regeringspartiet Lag och Rättvisa, med Jaroslaw Kaczynski i spetsen, bytt ut cheferna inom public service samtidigt som oberoende publikationer utsätts för smutskastning. I Tanzania har trycket ökat på oberoende medier. Nya lagar har antagits för att stoppa kritisk journalistik och självständiga bloggare tvingas att betala höga avgifter.
 - » **De vill ändra i konstitutionen för att säkra sin makt.** I Ryssland har Putin ändrat i konstitutionen för att sitta kvar vid makten. I Turkiet har redan konstitutionen skrivits om för att säkra Erdogans makt. I Kina har president Xi Jinping drivit igenom en ändrad konstitution som gör att han kan sitta kvar som president efter 2022.
 - » **De vill kontrollera domstolväsendet.** Polen har fått hård kritik från EU för att landet genom politiska beslut styrt tillsättningarna av nya domare. I Kina har regimen stärkt greppet om domstolväsendet. Flera vittnar om skendomar

Protest i Hongkong mot ny utlämningslag 2019. Polisen skjuter tårgas och gummikulor på demonstranterna. FOTO: SHUTTERSTOCK

och politiskt oppositionella som tvingats att erkänna saker de inte är skyldiga till. I Filippinerna har president Duterte använt ”kriget mot narkotikan” som förevändning för att sätta rättssäkerheten ur spel. Den brutala repressionen riktar sig inte bara mot narkotikalangare utan också mot progressiva grupper, fackföreningar, ursprungsbefolkningarna och oberoende medier.

- » **De vägrar acceptera att det finns en legitim politisk opposition.** Istället ska oppositionella smutskastas och tystas. Sådan propaganda ingår i den dagliga arsenalen hos de flesta auktoritära ledare och rörelser. Däribland Xi Jinping, Erdogan, Orban, Bolsonaro, Trump och Kaczynski.
- » **De stödjer gärna auktoritära politiska ledare i andra länder.** Ett typexempel är Trump. Enligt en ny rapport Från Human Rights Watch har auktoritära ledare fått ett uppsving och en av förklaringarna till att det gått snett är Trump. Trump har inte bara inspirerat Bolsonaro utan också förbättrat relationerna med Putin, Saudi Arabiens kronprins Mohammed bin Salman och Egyptens militärdiktator al-Sisi. Signalen till auktoritära regimer är att de kan göra vad de vill så länge som de inte kritiserar USA.
- » **De drar sig ofta ur och angriper internationella samarbeten och avtal.** Särskilt tydligt är detta i länder som styrs av högerpopulistiska ledare. Det underminerar det globala arbetet mot klimathot och kärnvapenedrustning. Ett likartat tecken är tendensen att dra tillbaka eller minska det ekonomiska stödet till internationella organ, som Trumps beslut om att dra in bidragen till flera FN-organ, däribland till FN:s befolkningsfond, UNFPA, och till FN:s hjälporganisation för palestinska flyktingar, UNRWA.
- » **Det yttersta medlet för att bevara det auktoritära styret är att upphäva demokratin, ibland genom att med våld slå ner och fängsla demokratins försvarare.** Då har det auktoritära styret tagit ett steg till och förvandlats till diktatur, fascism eller kommunistiskt envælde. I Thailand tog militären över makten efter en kupp i maj 2014. Regeringen som avsattes var korrupt, men den var ändå folkvald. Enligt de bestämmelser som militären antagit är det numera förbjudet att arrangera politiska möten i landet.

I världen idag förstärker de auktoritära tendenserna varandra. När ett land tar steg i auktoritär riktning ökar legitimiteten för att andra ska få följa efter. Nationalistiska idéer sprids också mellan länder och understöds av digitala kampanjer. Ofta använder auktoritära regimer och rörelser ”fejkheter” och ”trollfabriker” för att sprida sina åsikter. En vanlig metafor är att det pågår ett ”kulturkrig” mellan det vänsterliberala etablissemanget och nationernas försvarare. En sådan militaristisk retorik syftar till att understödja tanken att så mycket står på spel att alla medel är tillåtna, även fabricerandet av lögner.

Ett annat gemensamt drag hos många av de auktoritära ledarna är att de är klimatförnekare. Det råder inget automatiskt samband mellan auktoritär politik och att förneka forskningen om växthuseffekten, men för många nationalisterna och högerextrema utgör klimatfrågan ett symboliskt vapen i kulturkriget. I dessa auktoritära ledares föreställningsvärld ingår klimatforskarna i det etablissemang som har förrått nationerna.

Ännu ett gemensamt drag är att auktoritära styren och rörelser ofta är starkt mansdominerade, det gäller både ledningarna, sympatisörerna och väljarna. Av de auktoritära ledare som hittills nämnts i texten är alla män, det är ingen slump även om det också existerar enskilda kvinnor på ledande positioner. Övervikten av män är också nära förbunden med en patriarkal attityd och med en sexistisk praktik. Feministiska organisationer hör också till dem som förföljs, i Turkiet har feministerna gripits och i Ryssland har medlemmar i Pussy Riot fått fängelsestraff.

I några länder har det funnits stora förhoppningar om att den auktoritära politiken skulle brytas, men så har det skett nya bakslag. Ett sådant exempel är Zimbabwe. Ett annat är Thailand som övergått från militärstyre till demokrati för att åter få militärstyre. Ett tredje är Burma där många trodde på en rejäl förändring när landet demokratiserades, men militären har fortsatt stor makt och har varit pådrivande i förföljelserna av rohingyer. Historien är dock inte ödesbunden. Det går att vända utvecklingen och det finns också enstaka exempel på en utveckling som går i motsatt riktning. Det handlar bland annat om länder som tagit några steg, men ofta små och osäkra, i riktning mot ökad demokrati, som Etiopien och Taiwan. Det handlar också om folkrörelser och NGO:s som gör motstånd och protesterar mot att demokratin urholkas och att mänskliga rättigheter kränks.

Ett sätt att beskriva det auktoritära hotet är att vända på resonemanget och formulera en positiv vision. Den handlar om att stärka demokratin, att värna ett öppet samhälle där politisk kritik, oberoende medier och fria folkrörelser är tillåtna. Det handlar också om att den politiska makten ska erkänna politisk opposition och inte försöka ändra konstitutionen eller manipulera domstolar för att behålla makten.

Den demokratiska arbetarrörelsen har alltid stått för ett demokratiskt och öppet samhälle, men denna vision är betydligt vidare. Den borde kunna få ett brett stöd i samhället, även från många andra krafter.

Den röda tråden i den här skriften handlar om den auktoritära politiska utvecklingen. Vad som sker och varför, om konsekvenserna och om möjligheterna att skapa motstånd. Vi tror att detta är en av vår tids ödesfrågor.

3. Förklaringar till den auktoritära utvecklingen

Bland politiska tänkare och inom forskningen nämns en rad olika typer av förklaringar till att många stater utvecklat sig i allt mer auktoritär riktning. Det råder inte konsensus om orsakerna, även om det finns flera faktorer som många hänvisar till. En annan svårighet är att de stater som utvecklats i auktoritär riktning är av ytterst olika karaktär, från Ungern och Polen i Europa till Indien och Kina i Asien. Det är inte säkert att det finns en gemensam förklaring till alla dessa skeenden.

En av analyserna av den auktoritära förskjutningen i Ungern är gjord av den ungerska sociologen József Böröcz, för närvarande vid amerikanska universitetet Rutgers. Han menar att roten till förändringen måste sökas i det nyliberala projekt som inleddes i Ungern perioden efter demokratiseringen och Berlinmurens fall. Ledande politiker utlovade en snabb ekonomisk utveckling och att Ungern skulle komma ikapp Västeuropa. Så motiverades utförsäljningen av offentliga tillgångar, extrema avregleringar och marknadsisering. Resultatet blev ökade rikedomar för landets elit, samtidigt som många människor trycktes ut i fattigdom, klyftorna ökade och korruptionen antog nya former. De ökade klyftorna i landet kunde enligt Böröcz leda till olika former av politisk mobilisering. Vad som hände var emellertid att de vidgade klyftorna kombinerades med en försvagad arbetarrörelse. Den fackliga organisationsgraden sjönk snabbt och det socialistiska partiet tappade väljare. Enligt förklaringen öppnade detta för en högerradikal och nationalistisk framgång. Istället för att rikta kritik mot en ekonomisk politik som skapade ojämlikhet skyllde företrädare för partierna Fidesz och Jobbik problemen på invandrare och inhemska romer. Budskapet var att om landet fick stå på egna ben, utan politisk inblandning från omvärlden och utan att delar av den inhemska befolkningen satte nationens intressen på spel, skulle nya möjligheter skapas.

Böröcz förklaring ligger starkt i linje med de teorier som den ungersk-amerikanska ekonomen Karl Polanyi (1886–1964) utvecklade i bland annat boken ”Den stora omdaning”. Polanyis bärande

tanke är att oreglerade marknadssystem oundvikligen föder motrörelser. Dessa motrörelser kan vara både reaktionära (ytterst fascistiska) och progressiva (som betonar demokrati och jämlikhet). Vad som får överhanden kan förklaras med det tillfälliga politiska och historiska läget. Även enligt denna analys kan den högernationalistiska utvecklingen i Ungern ses som en reaktion på marknadens misslyckande, men också på att vänstern och arbetarrörelsen inte lyckats formulera ett slagfärdigt alternativ.

Polanyi hade ett ännu större projekt när han formulerade sin teori. Syftet var att visa på hur en långtgående marknadsisering skapade ”dubbla motrörelser” och med en arbetarrörelse som av politiska skäl försvagats öppnas för en högerradikal utveckling. Polanyi tillämpade denna teori på Europa och menade att den förklarade framväxten av 1920- och 1930-talets fascism och nazism.

Polanyis motgift mot auktoritära tendenser var med andra ord inte bara en stark arbetarrörelse och en hög facklig organisationsgrad utan också en ”inbäddad kapitalism”, det vill säga en kapitalism där marknadskrafterna är reglerade genom lagar och avtal. Särskilt viktigt var, enligt Polanyi, att reglera arbetet (arbete får inte bli en vara som andra), naturen (marknaden klarar inte ensam att skapa en god miljö) och pengarna (handeln med pengarna utgör ett fundament som måste styras av staten).

Ett annat vanligt perspektiv är att globaliseringen skapat både vinnare och förlorare, där vinnarna är de som tjänat ekonomiskt på att en stor del av den globala produktionen flyttat till låglöneländer medan förlorarna bland annat utgörs av arbetare som förlorat sina jobb eller som fått villkoren pressade på grund av den skärpta globala konkurrensen. Ekonomen Dani Rodrik menar dessutom att det finns en spänning mellan globalisering, nationellt oberoende och demokrati. Enligt Rodrik är det omöjligt att till fullo förena de tre komponenterna. En möjlighet är att låta enskilda stater behålla en väsentlig kontroll över sin egen politik, då kan

nationellt oberoende och demokrati upprätthållas, men globaliseringen blir inskränkt. En annan möjlighet är att tillåta globaliseringen och kontrollera den genom demokratiska globala regelverk, men då får det nationella oberoendet stryka på foten. Den politik som genomförts hittills, menar Rodrik, är att vi tillåtit en försvagning av staternas oberoende.

Både dessa tankar – att globaliseringen skapar förlorare och att globaliseringen försvagat det nationella oberoendet – används för att förklara ökad nationalism och att flera länder utvecklats i auktoritär riktning. En del av de arbetstagare som tycker sig ha förlorat ekonomiskt på globaliseringen hoppas att starkare nationer och tullmurar ska rädda deras jobb och välfärd. Dessutom är det sant att globaliseringen inskränkt det nationella oberoendet, vilket bidragit till en nationalistisk motreaktion, särskilt av dem som inte ser en demokratisering av globala institutioner som ett alternativ.

En skillnad mellan olika förklaringar som forskare framför om varför stater utvecklats i auktoritär riktning går mellan de med en strukturalistisk orientering och de som starkare betonar de politiska processerna. Dessa skilda synsätt påverkar inte bara inriktning och resultat, utan även vilka metoder som används i forskningen. Kännetecknande för strukturalistiska tänkare är att de ger enskilda personer och politiska partier ett mycket litet handlingsutrymme. Istället är personer och politiska partier inskränkta i ett strukturalistiskt nät som sätter snäva ramar för politiken. Tänkare och forskare som utgår från processerna är tvärtom främst intresserade av politiska ledare och politiska rörelsers olika normativa val, framtoning och relation till andra politiska krafter. En kärna i skillnaden mellan dessa två synsätt handlar om möjligheten till politiska val. För strukturalister är de politiska valen begränsade till följd av rådande institutioner och ekonomiskt läge. För processorienterade forskare finns ständigt nya möjligheter för politiska företrädare och rörelser att omformulera strategier, taktik, idéer och politiska krav.

När förklaringar till att många länder utvecklats i auktoritär riktning analyseras kan Polanyis modell beskrivas som en korsning mellan strukturalistiska och processorienterade ansatser. Å ena sidan betonar Polanyi att marknadsiering och ökade klassklyftor skapar frustration, missnöje och protester. Detta är ett fenomen på strukturell nivå. Samtidigt, menar Polanyi, uppstår ”dubbla mot-

rörelser”, både i form av en kritik från vänster och en auktoritär kritik. Vad som får överhanden beror till stor del på olika politiska rörelsers agerande, den strategi de använder och den politik de för, på den punkten finns med andra ord ett konkret handlingsutrymme.

När dessa analyser tillämpas på utvecklingen mot fler auktoritära stater kan flera slutsatser dras:

- » Under de senaste 40 åren har klassklyftorna ökat inom i princip alla länder i världen. I Sverige kom brytpunkten just 1980 då landet var som mest jämlikt, därefter har klyftorna ökat. Detta har skapat ökade sociala spänningar. Sådana spänningar kan ta sig olika uttryck, en möjlighet är att det leder till en högerradikal och nationalistisk reaktion. Den risken är särskilt stor om arbetarrörelsen och fackföreningsrörelsen tappar mark.
- » Globaliseringen har skapat både vinnare och förlorare. Högerradikala och nationalistiska grupper har lyckats mobilisera en del av förlorarna med löften om att rädda dessa arbetstagares jobb och välfärd med stöd av nationalism och tullmurar.
- » En stark arbetarrörelse och en hög facklig organisationsgrad bidrar i sig till att motverka en auktoritär och nationalistisk politik. Ännu starkare blir effekten om arbetarrörelsen kan driva igenom en politik som skapar välfärd och jämlikhet. Det slår undan benen på den högerradikala och nationalistiska responsen som kan följa i kölvattnet av marknadsiering och ökade klyftor.
- » En öppen politik måste förenas med hänsynstagande när det gäller regler för handel och produktion för att skapa draglig levnadsstandard åt arbetstagare. I takt med att globala institutioner och regelverk får ökad betydelse är det också avgörande att demokratin sprider sig till den globala nivån. Om institutionerna på global nivå inte fungerar demokratiskt till skillnad från styret på nationell nivå, då kommer också människor att misstro globaliseringen och förordna nationalistiska lösningar.

4. Ett civilt samhälle utsatt för attack

Det krympande civila samhället är ett globalt fenomen. Backlashen förstärker de auktoritära tendenserna och underminerar demokratin.

Det senaste årtiondet har inneburit ett stort bakslag för det globala civila samhället. I allt fler länder har olika lagar införts som begränsat det civila samhällets möjligheter att verka. Särskilt hårt drabbade är folkrörelser och NGO:s som verkar för demokrati och mänskliga rättigheter. I vissa fall har organisationerna förbjudits att verka, i andra fall blir de förföljda, smutskastade eller förbjudna att ta emot stöd utifrån.

Orsakerna till bakslaget är flera. En är att demokratiseringen har stannat av i många länder. Istället legitimerar kampen mot terrorismen också åtgärder som slår mot det civila samhället. En annan orsak är den nationalistiska våg som sveper genom många länder och där kritiska folkrörelser uppfattas som ett hot. Ytterligare en förklaring är den mer repressiva utvecklingen i Kina samtidigt som Kinas ekonomiska inflytande ökar och att landet upplevs som en förebild i många länder, däribland i Zimbabwe. Under dessa ideologiska förskjutningar existerar i sin tur ekonomiska förändringar. Inte sällan har nationalism och auktoritär politik uppfattats som en reaktion på ökade klyftor, marknadisering och en globalisering som gett nationalstaterna minskat utrymme.

Ett annat hot är att det ekonomiska stödet till det civila samhället ofta dragits ner. Inte minst gäller det många folkrörelser i utvecklingsländer. En del av dessa får stöd genom internationellt bistånd. Det gäller bland annat de organisationer som Palmecentret samarbetar med. En global trend är samtidigt att det ofta skett besparingar på biståndet, bland annat för att mer pengar används för flyktningmottagande. Detta har i sin tur påverkat stödet till det civila samhället.

Det civila samhällets gemensamma samarbetsorganisation Civicus gör återkommande översikter av hur folkrörelsernas frihet förändras. Enligt Civicus globala granskning från 2019 är många folkrörelser runt om i världen under attack. Under perioden från oktober 2018 till november 2019 använde sig 96 länder antingen av fängslanden eller våldsamma ingripanden för att stoppa folkliga protester.

I Civicus rapport beskrivs en negativ utveckling i en rad länder. I Hongkong har polisen brutalt slagit ner demonstrationer för ökad demokrati. Även i Chile har polisen slagit ner demonstrationer. I Indien har utrymmet för rörelser som vill kritisera hindunationalismen minskat. I Madagaskar och Nigeria har repressionen mot folkrörelser blivit vanligare. I Egypten, Honduras, Irak och Zimbabwe har staten ingripit för att tysta folkrörelser. I Kina har repressionen mot autonoma NGO:s ökat. I Flera länder har förtrycket mot folkrörelser pågått under lång tid, som i Saudiarabien, Kazakstan och Sudan. I Turkmenistan har förtrycket tagit nya dimensioner, där har myndigheterna fängslat människor enbart för att de tagit bilder på officiella platser. I Civicus rapport nämns många ytterligare exempel.

I det civila samhället ingår en rad olika typer av organisationer. Det handlar bland annat kvinno-grupper, klimatrörelser, ungdomsorganisationer, fackföreningar, kooperativ, sammanslutningar för ursprungsbefolkningar och bondeorganisationer. Många av dessa grupper driver egen verksamhet och fackliga organisationer sluter avtal med arbetsgivare. Folkrörelserna driver också opinion i olika frågor. Därmed utgör de en vital del av en demokrati. Genom folkrörelser kan människor utan ekonomiska muskler och utan tillgång till medier göra sina röster hörda. I bästa fall kommer folkrörelserna att fungera som känslspröt mellan valda politiker och landets medborgare.

Ytterst handlar hotet om ett krympande civilt samhälle om demokratin. För att ett land ska vara en levande demokrati behövs flera saker. Först och främst ett demokratiskt styrelseskick och demokratiska institutioner. För det andra medborgare med individuella resurser i form av utbildning. För det tredje aktiva folkrörelser som deltar i den politiska debatten, bedriver påtryckningar och ger medborgarna kunskaper. Ett demokratiskt samhälle är ingen garanti för att alla beslut blir kloka och effektiva. Däremot kan ett demokratiskt samhälle förhindra att en elit kan driva igenom beslut utan att ha tagit hänsyn till folkmajoritetens åsikter.

Turkisk polis griper arbetare som samlats för att protestera mot villkoren vid byggandet av Istanbuls nya flygplats.
FOTO: EMRAH GUREL/TT

5. Hoten mot pressfriheten sprids i de auktoritära ledarnas spår

Över stora delar av världen har pressfriheten försvagats på senare år. Det gäller även i några av världens mest inflytelserika demokratier där en ny grupp av ledare med auktoritära metoder motarbetar mediernas oberoende. Utvecklingen drabbar inte bara journalistiken – utan utgör i förlängningen ett hot mot demokratin.

När Reportrar utan gränser (RSF) 2019 presenterade sitt årliga pressfrihetsindex varnade organisationen för att Europa inte längre utgör ”en skyddad plats för journalister”. Detta bland annat med anledning av de mord på reportrar som på kort tid begåtts i Malta, Slovakien och Bulgarien. RSF varnade samtidigt för att ”hatet mot journalister har urartat och lett till våld”, vilket skapat en ökad rädsla, där en försämrad pressfrihet i Europa ”gått hand i hand med en erodering av regionens institutioner på grund av allt mer auktoritära regeringar”. Bara en fjärdedel av de 180 länder som ingår i RSF:s pressfrihetsindex ansågs ha ”bra” eller ”ganska bra” villkor för den fria journalistiken. Det är en sjunkande siffra som visar att det blir allt färre länder där journalister kan arbeta fritt utan rädsla för repressalier, hot eller våld.

Hoten mot pressfriheten i Europa är störst i regionens centrala och östra delar, däribland i Polen, Ungern och Serbien. Men samtidigt förekommer det enligt RSF även problem i regionens västländer.

Pauline Ades-Mevel, chef för RSF:s avdelning för EU och Balkan, menar att det handlar om en global trend där många journalister tvingas arbeta i ett rädlans klimat. Som exempel nämner hon händelser i samband med protesterna för självständighet i Katalonien, där rörelsens ledare använt sig av en retorik som underminerat förtroendet för journalister. Ett annat exempel är Italien där det finns många journalister som beskyddas av polisen dygnet runt eftersom de är hotade av kriminella grupper. Samtidigt drabbas många reportrar av trakasserier på nätet, något som drabbat bland annat spanska och franska journalister som bevakat protester.

Ades-Mevel menar att budskap på sociala

medier och ren propaganda har lett till att många har förlorat tilltron till de traditionella medierna – vilket i sin tur öppnat fältet för en del att attackera journalister.

Även om många länder i Västeuropa sedan länge har stabila och starka demokratiska institutioner som skyddar journalister så är skyddet för pressfriheten inte lika starkt som tidigare, enligt Ades-Mevel. Det hänger samman med att auktoritära rörelser har spridit sig över hela kontinenten. Ett antal av Europas länder har också fallit på RSF:s index över pressfriheten.

Tillväxten av sociala medier har gjort det allt enklare för demagoger och konspirationsteoretiker att inför stor publik ifrågasätta forskning och expertis med så kallade ”alternativa fakta”. Det har även i hög grad drabbat den professionella journalistiken, som trots att den till sin natur bör vara kritiskt inställd till makten och eliten, ofta har utmålats som en försvarare av densamma.

En bidragande orsak till detta kan vara den djupa kris som drabbat mediehus världen över på grund av digitaliseringen. Det har resulterat i att mängder av lokala redaktioner har tvingats stänga – samtidigt som individer och rörelser som inte har några pressetiska regler att förhålla sig till fått friare spelrum. Effekten har också blivit att det är lättare att anklaga medierna för att ha ett storstadsfixerat vänster-liberalt perspektiv, och att utmåla pressen som nära förbunden med eliten och ointresserade av ”vanligt folks” problem. Detta utnyttjas och drivs ofta på av auktoritära politiker.

En annan taktik som dessa ledare kan använda för att undergräva förtroendet för medier är att avfärda relevanta kritiska frågor från journalister

genom att istället angripa frågeställaren med osakliga påhopp som det är svårt att värja sig mot. Det är en metod som samtidigt smutsar ned och brutaliserar det offentliga samtalet där alla former av bemötanden i någon mening innebär att den svarande tvingas ned på samma nivå. Men resultatet kan bli att den kritiska sakfrågan hamnar i bakgrunden, samtidigt som respekten för journalistikens granskande funktion undergrävs.

Vid sidan av svepande utfall mot så kallade ”gammelmедier” är osaklig kritik mot forskare som kommit till politiskt misshagliga slutsatser en annan av dessa politikernas paradgren. Och ofta är angreppen som hårdast mot just de institutioner och medier som sköter sitt uppdrag bäst och skarpest.

Den demokratiskt tillsatta politiker som gått i bräsch för attackerna mot journalister på senare år är utan tvekan USA:s president Donald Trump. Flera organisationer påpekar att hans återkommande attacker mot medierna i sig utgör ett hot mot pressfriheten. Men vid sidan av Trumps ständiga anklagelser om att granskande medier sprider ”fejknyheter” har presidenten även agerat mer direkt mot journalister.

Ett exempel är när den amerikanska administrationen 2018 beslutade att stänga av Jim Acosta, huvudansvarig för tv-bolaget CNN:s rapportering, från Vita huset. Detta att efter han ställt kritiska frågor om presidentens utspel kring migrationsfrågor. Samtidigt hotade Trump också med att svartlista flera andra reportrar – om de inte ”behandlar Vita huset med respekt”.

CNN betonade att det innebär ett brott mot första och femte tillägget i den amerikanska konstitutionen att neka tv-bolaget tillgång till presskonferenserna, och hotade med en juridisk process. Det fick Vita huset att backa. Men presidentens attacker mot journalister har hela tiden fortsatt.

Zeke Johnson vid Amnesty Internationals USA-avdelning betonar att Trumps förakt för pressen och hans beslut att porta reportrar från pressträffar inte bara kränker yttrandefriheten och är ett fullkomligt uteslutet agerande för den som vill bedriva ett gott styre, utan också skickar en farlig signal till andra ledare.

Att Trumps hårdfört fientliga inställning till medier har inspirerat många andra ledare med auktoritära drag är uppenbart i en utblick mot länder som Filippinerna, Venezuela, Ungern, Egypten, Burma, Turkiet, Kina, Polen och Syrien.

Den amerikanske presidentens anklagelser om ”fejknyheter” har spridit sig som ett mantra bland en lång rad ledare som hyser bristande, eller ingen, respekt för mediernas oberoende.

Freedom House konstaterar i en rapport från 2019 att attackerna mot pressen från demokratiskt valda ledare hänger samman med en global nedgång för demokratin. Några av de åtgärder som vissa regeringar vidtar, och som slår mot pressfriheten, är att de verkar för ägarbyten inom medierna, förändrar regleringar och bedriver finansiella påtryckningar – samt offentligt fördömer journalister som bara gör sitt jobb. I denna rapport lyfter vi fram flera exempel på hur just detta sker i länder som styrs av auktoritära ledare.

Freedom House betonar att problemen samverkar med framväxten av en högerpopulism som har underminerat de grundläggande rättigheterna ”i många demokratiska länder”. I dessa länder framställer sig populistiska ledare som försvarare av en förfördelad majoritetsbefolkning som ställs mot en liberal elit och mot minoritetsgrupper vars lojalitet kan ifrågasättas. Budskapet är att ledarna i nationens intresse kan sätta sig över demokratiska principer som pressfrihet, öppenhet och fri debatt.

En minskad respekt för pressfriheten kan ses som både ett symptom på, och en bidragande faktor till, en nedbrytning av andra demokratiska institutioner och principer. Vilket gör utvecklingen mycket oroande. Om demokratiska valda regeringar väljer att inte längre vara en garant för den oberoende journalistikens ställning i de egna länderna, och inte agerar när den beskärs i andra länder, finns det en faktisk risk för att pressfriheten förpassas till historien.

6. Ändrad konstitution för att kunna behålla makten

I flera länder med auktoritära styren har grundlagen ändrats eller manipulerats för att ytterligare stärka den politiska maktens position. I Ryssland har Vladimir Putin hoppat mellan posterna som president och premiärminister för att kunna behålla makten och till sist drivit igenom ett förslag som gör att regeln fortfarande ska vara att ingen får vara president i mer än två perioder, med undantag av dem som tidigare varit premiärministrar, det vill säga han själv. I Turkiet har Recep Tayyip Erdogan drivit igenom en ändring som gett presidenten en nästan oinskränkt makt. I Ungern har en ny grundlag antagits som stärkt Fidesz maktövertag i parlamentet och som gett presidenten ökat inflytande över domstolarna. Även i Polen har nya lagar klubbats som gett regeringen inflytande över domstolarna.

För auktoritära regeringar och politiska ledare är demokratin ett hot. I demokratiska system tillåts fri debatt och alla valda personer riskerar att bli bortröstade vid nästa val. Det är därför inte

märkligt att auktoritära ledare försöker inskränka demokratin genom att vidga sin makt och genom att förlänga möjligheten att behålla sin position.

Ett vanligt tema i retoriken är att landet är utsatt för hot och att den politiska makten därför behöver utökade befogenheter. De hot som refereras till kan vara av olika slag. I Turkiet har det handlat om Gülenrörelsen, men det kan också vara terrorism, risken för oordning och ekonomisk kris.

Oavsett hur stark makt ett styre har går det alltid att stärka makten ännu mer genom att ändra lagar. Den möjligheten tar aldrig slut. Kina är redan en partistat och diktatur, men president Xi Jinping har inte nöjt sig med det utan drivit igenom en ändring av grundlagen för att själv kunna sitta kvar vid makten i ytterligare perioder.

Om auktoritära regeringar karakteriseras av försök att inskränka demokratin gäller även det omvända. Att försvara demokrati, yttrandefrihet och självständiga domstolar är ett sätt att motverka att politiken utvecklas i auktoritär riktning.

7. Högerradikala och nationalistiska idéer

Ett skäl till att auktoritära styren fått ökat utrymme är att högerradikala och nationalistiska idéer och rörelser fått ökat inflytande. Denna scenförändring har varit tydlig i Europa, men också i andra länder som Indien och Brasilien. Inte sällan blandas högerradikala och nationalistiska idéer samman med konservatism. Skillnaden mellan dessa tanke-linjer är emellertid stor. Kärnan i konservatismen är en misstro mot möjligheten att fatta rationella politiska beslut, därför bör de rådande samhället bevaras så långt möjligt. I synnerhet misstror konservativa radikala förändringar. Högerradikala och nationalistiska rörelser vill tvärtom se radikala förändringar av samhället. Ofta hänvisar dessa rörelser till att de vill återupprätta något som gått förlorat, ett gyllene förflutet. För att nå tillbaka till detta idealiserade förflutna krävs, menar företrädare för dessa rörelser, ofta snabba och djuplodande förändringar av samhället. Epitetet högerradikala handlar just om detta, idéerna befinner sig till höger, de utmanar inte den ekonomiska makten, men de är också radikala, samhället ska radikalt förskjutas i auktoritär och nationalistisk riktning.

Detta leder över till det andra epitetet, att dessa idéer och rörelser är nationalistiska eller till och med ultranationalistiska. Uttrycket nationalism används i många betydelser, ibland i oförargliga varianter, som att människor som växt upp i ett land ofta har en stark känsla för landet. I detta sammanhang är betydelsen mer långtgående. Gemensamt för de högerradikala och nationalistiska rörelserna är att de föreställer sig att människor kan delas in "nationer" eller "folk". En sådan nation kan vara den "svenska", "finska", "ungerska", "polska" eller den "indiska-hinduiska". Uppfattningen om vad som definierar en "nation" eller ett "folk" varierar mellan olika högerradikala och nationalistiska rörelser. En möjlighet är att definitionen bygger på blodsband och därmed också hudfärg och utseende. Detta är den klassiska rasistiska idén. En annan möjlighet är att "nationer" och "folk" definieras utifrån kultur. Det är den dominerande tanken bland nationalistiska partier i dagens Europa. Definitioner byggda på kultur inne-

bär att språk, historia, traditioner och ibland religiös övertygelse är avgörande och inte blodsband.

Nästa led i denna nationalistiska idévärld är att de som tillhör samma nation eller folk också bör ha en egen nationalstat. Denna tanke kan vara olika långtgående. Den mest radikala varianten går ut på att endast de som tillhör nationen eller folket ska vara välkomna att bli medborgare. En något uppmjukad variant är att vissa andra, ofta tydligt definierade, grupper, också kan få bli medborgare, men under förutsättning att de inte hotar nationalstaten eller assimilerar sig och ansluter sig till den gemensamma kulturen.

Det finns en nära koppling mellan de nationalistiska och högerradikala idéerna. Nationalisternas mål är att folket ska hålla samman mot yttre hot (invandring, etniska minoriteter, kulturinflenser från andra länder). Därför ogillar nationalisterna alla krafter som i deras ögon splittrar nationen. Det handlar om de som betonar "klassklyftor" mellan olika delar av befolkningen eller feminism som menar att det existerar en underordning av kvinnor och att männen därför måste förlora en del av sina privilegier.

För många nationalisterna spelar kulturen en avgörande roll. Det är den som håller samman nationen. Om det istället blir alltför många kulturella yttringar riskerar nationen att splittras. Staten bör därför aktivt verka för en nationalistisk kultur. Det kan ske genom att kontrollera skolundervisning, media, och kulturella uttryck, men också genom att förbjuda uttryck som man inte anser hör hemma. Detta innebär att det finns ett nära samband mellan nationalism och ett styre där staten aktivt intervenerar i människors liv. Eller uttryckt med andra ord, nationalism och auktoritärt styre går hand i hand.

I två länder i Europa har högerradikala partier ensamma bildat regering, Fidesz i Ungern och Lag och Rättvisa i Polen. Men i en rad andra länder finns betydelsefulla högerradikala partier. Det som förenar partierna är nationalismen, samtidigt finns

många skillnader, bland annat när det gäller hur långt de vill gå i nationalistisk riktning. Det handlar bland annat om Sverigedemokraterna i Sverige, Sannfinländarna i Finland, Framskrittspartiet i Norge, Dansk Folkeparti i Danmark, Vlaams Belang i Belgien, Alternativ för Tyskland, Lega Nord i Italien, Folkpartiet för Frihet och Demokrati i Nederländerna, Schweiziska folkpartiet, Frihetspartiet i Österrike, Rassemblement National i Frankrike (tidigare Nationella Fronten), Vårt Slovakien, Jobbik i Ungern, Storumänska partiet i Rumänien och Gyllene Gryning i Grekland.

Teorierna om varför de högerradikala och

nationalistiska partierna har vuxit är flera. På den politiska nivån finns ett tydligt samband med hur arbetarrörelsen utvecklats. Svagare socialdemokratiska partier och lägre facklig organisationsgrad skapar ett socialt vacuum som gynnar högerradikala partier. Relationen mellan arbetarrörelsen och högerradikala partier är med andra ord dubbel. Högerradikala partier har sin politiska udd riktad mot arbetarrörelsen, det kan leda till en försvagad arbetarrörelse. Samtidigt kan arbetarrörelsen försvagas av andra skäl, som egna misstag och oförmåga att mobilisera, även det bidrar till ett ökat utrymme för högerradikala partier.

8. Orbáns regering har tagit kontroll över domstolar, media och utbildning

I Ungern har det nationalistiska och högerradikala partiet Fidesz egen majoritet i parlamentet. Vid det senaste valet 2018 stärkte partiet sin position. Det innebär att Viktor Orbán inledde sin fjärde period som landets premiärminister.

Vid valet 2018 fick Fidesz knappt hälften av rösterna, men partiet hade tidigare drivit igenom en ändring av konstitutionen som gav 67 procent av mandaten i parlamentet. Därtill har Fidesz ofta stöd av det ultranationalistiska Jobbik, ett parti med uttalad antisemitisk och antiromsk profil. Under Fidesz styre har Ungern genomgått drastiska förändringar. Det ändrade valsystemet är bara en del av ett större systemskifte. En annan lagändring handlar om att Orbán skapat en ny form av domstolar som inskränker föreningars frihet, däribland är det olagligt att för organisationer att ta emot ekonomiskt stöd från utlandet och att ge ekonomisk hjälp till flyktingar. Vidare har Orbán tagit kontroll över domstolar genom en ny lag som ger justitieministern rätt att tillsätta, avsätta och straffa domare.

Ett annat prioriterat projekt för Orbán har varit att förändra medielandskapet. Ett första steg var att byta ut cheferna i det statliga tv-bolaget MTV och ersätta dem med lojala medarbetare. Därefter initierades ett nytt statligt medieråd som gav regeringen direkt kontroll över innehållet i public service. Nästa steg blev att personer och företag närstående Orbán köpte upp en rad privata tidningar och mediekanalet. Däribland lyckades Orbáns anhängare köpa och tysta nyhetssajten Origo, som länge hade för fram kritik mot regeringen. Ännu ett exempel är den tidigare oppositionstidningen Népszabadság, som köpts upp av en av Orbáns anhängare.

Orbán har också systematiskt tagit kontroll över offentliga kulturanslag, innehållet i skolböcker och över universiteten. Det centraleuropeiska universitetet, som fick stöd från finansiella källor utom-

lands, däribland av finansmannen Soros, har fått stänga helt. För att få universitetet nedlagt drev Orbán och Fidesz igenom en ny lag för universiteten. Den har använts för att öka kontrollen även av andra universitet.

I februari 2020 kom ännu ett steg i Orbán försök att styra kultur och utbildning i Ungern. Då presenterade regeringen en ny litterär kanon för skolan, det vill säga en lista i läroplanen över vilka böcker som ska vara obligatorisk läsning. En av de författare som togs bort var Imre Kertész, Ungerns enda nobelpristagare i litteratur. Kertész, som avled 2016, var jude, han deporterades till Auschwitz som 15-åring och har skrivit om Förintelsen i romanen "Mannen utan öde". Istället ersattes Kertész verk av andra böcker skrivna av nationalistiska författare under mellankrigsperioden.

Orbán centrala honnörssord är en "illiberal demokrati". Det är målet som ska uppnås. För högerradikala grupper runt om Europa har han och Ungern blivit ett föredöme med stor symbolisk betydelse. SD-aren Erik Almqvist flyttade till Ungern efter järnrörsskandalen och därefter har också partikamraten Kent Ekeröth skaffat sig en bostad i Budapest.

Orbán och regeringspartiet Fidesz har samtidigt drivit igenom en rad ekonomiska förändringar som satt ökad press på det ungerska folket. Det beslut som lett till störst protester är den så kallade "slavlagen". Den innebär att en arbetsgivare numera kan tvinga anställda att arbeta 400 övertidstimmar per år. Det motsvarar nästan en ytterligare arbetsdag per vecka. Bakgrunden till lagen är att det inom flera branscher råder brist på

Ungerska premiärministern, Viktor Orbán. Landets parlament har en av de lägsta andelen kvinnliga lagstiftare i Europa.
FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

arbetskraft. Orsaken är att en växande skara människor lämnat det auktoritära Ungern och flyttat till andra länder. Dessutom är invandringen till landet strypt. För att kunna öka produktionen har därför företagen krävt att de anställda ska arbeta mer, något som hör sammats av Orbán. Så snart det uppstår protester mot Fidesz politik svarar Orbán alltid med samma mynt. Han skyller protesterna på finansmannen George Soros och påstår att allt missnöje är finansierat av honom. Soros föddes i Ungern 1930, men lever sedan länge i USA. Soros växte upp i en judisk familj, kritiken mot honom har därför en underton av antisemitism.

Den ungerska sociologen József Böröcz menar att förklaringen till Fidesz framgångar är det

katastrofala misslyckandet av det nyliberala projekt som inleddes i Ungern perioden efter demokratiseringen och Berlinmurens fall.

Ledande politiker utlovade en snabb ekonomisk utveckling och att Ungern skulle komma ikapp Västeuropa. Så motiverades utförsäljningen av offentliga tillgångar, extrema avregleringar och marknadsisering. Resultatet blev ökade rikedomar för landets elit, samtidigt som många människor trycktes ut i fattigdom, klyftorna ökade och korruptionen antog nya former.

Den högnationalistiska politiska svängen i Ungern är följaktligen en reaktion på marknadens misslyckande, men också på att arbetarrörelsen inte lyckats formulera ett slagfärdigt alternativ.

9. Polska Lag och Rättvisa har tagit kontroll över samhällseliga institutioner

Sedan Lag och Rättvisa tog makten 2015 har Polen successivt ändrat skepnad. Strategin från partiet har varit att förändra landet genom att successivt ta kontroll över offentliga myndigheter, domstolsväsendet och media. En strategi som känns igen från flera andra länder, däribland Ungern. Lag och Rättvisas partiledare Jaroslaw Kaczynski är varken premiärminister eller president i Polen, men den som i realiteten styr landet.

I valet 2019 stärkte Lag och Rättvisa (PIS) sin position ytterligare och fick 43,6 procent av rösterna. I parlamentets underhus, sejmen, fick partiet majoritet med 235 av de 460 platserna. En direkt förklaring till PIS framgång är en försvagad arbetarrörelse, vilket i sin tur har flera olika orsaker. En är förvandlingarna av den polska fackföreningsrörelsen Solidaritet som bildades 1980 och starkt bidrog till en demokratisering av landet. Under 1996 ombildades delar av Solidaritet till en politisk valallians med ett konservativt budskap. Splittringen skulle emellertid fortsätta och idag är valalliansen upplöst. Den fackliga masskaraktär som Solidaritet hade från början är överspelad. Det har öppnat utrymmet för helt andra politiska krafter.

Under Lag och Rättvisas styre har omkring 300 journalister och programledare inom public service fått sparken eller tvingats sluta. Resultatet har blivit ett public service som går i den politiska maktens ledband. Oberoende rapportering har ersatts av regimbuletiner.

Offentliga myndigheter har också försökt att påverka den oberoende media som finns kvar, bland annat genom att dra in annonser till tidningar som publicerar oberoende journalistik. Den ledande självständiga tidningen Gazeta Wyborcza är utsatt för starkt tryck.

Den polska regeringen har också genomfört en rad förändringar i rättssystemet. Genom att sänka pensionsgränsen för domare kunde snabbt flera domare ersättas av nya och regimvänliga jurister. Likaså har justitieministern fått ökad makt att tillsätta och avskeda domare i tingsrätter och hovrätter.

Det nationella domstolsrådet består av 15 domare och har till uppgift att nominera nya domare när tidigare domare går i pension. Tidigare har domstolsrådet utsetts av andra domare, men enligt det nya reglementet är det parlamentet som utser rådet. Det har ytterligare skärpt Lag och Rättvisas kontroll av domstolsväsendet.

EU har riktat skarp kritik mot de radikala förändringarna av det polska rättssystemet. EU-kommissionen har varnat Polen för misstänkta brott mot unionens grundläggande värderingar och rättsprinciper.

I kölvattnet av systemskiftet har flera konkreta politiska förändringar drivits igenom. Fler än 20 lokala styren i Polen har fattat beslut om hbtq-fria zoner. Underhuset har vidare fattat ett beslut om att utreda sexualundervisningen i skolan. Syftet är att få bort sexualundervisningen helt och hållet.

Protester utanför det polska parlamentet, 2018.
FOTO: SHUTTERSTOCK

10. Brasiliens president tänker leva upp till sina löften

Hösten 2018 stod det klart att Amerikas två största länder skulle styras av högerpresidenter som båda kommit till makten med löften om stora förändringar och genom hårda angrepp på motståndarna. Men Jair Bolsonaro, ”tropikernas Trump”, får sin nordlige föregångare att blekna genom sina mycket grova utspel mot kritiker, homosexuella, miljöaktivister och ursprungsbefolkningar. Sedan han tillträdde har president Bolsonaro gjort vad han kan för att leva upp till sina vallöften och lett Brasilien i en allt repressivare riktning.

När den tidigare armékaptenen Jair Bolsonaro i oktober 2018 vann presidentvalet i Brasilien fullbordades en politisk jordbävning som slog hårt mot landets traditionellt starka partier och ledare – inte minst arbetarpartiet PT, som styrde landet i 14 år fram till 2016.

Ett par starkt bidragande orsaker till Bolsonaros valframgång var att Brasilien skakades av en djup ekonomisk kris och en jättelik korruptionsskandal som omfattade stora delar av etablissemangen. Bolsonaro gick till val med ett budskap som utlovade hårda tag mot den omfattande våldsbrottsligheten och korruptionen.

Valresultatet innebar att jättelandet Brasilien, med sina 209 miljoner invånare, följde den globala trenden där flera länder tagit ett bestämt steg högerut i en betydligt mer auktoritär riktning. Men i Brasilien var steget ännu mer bestämt. Den förste statschefen som lyckönskade Bolsonaro var Donald Trump.

Under valrörelsen blev Bolsonaro svårt knivhuggen i samband med ett valmöte. Attacken kan ha fått en avgörande betydelse för hans framgångar eftersom den fick enorm uppmärksamhet. Efter en längre sjukhusvistelse kunde Bolsonaro istället fortsätta sin valkampanj från bostaden, främst via sociala medier, vilket också visade sig vara hans starkaste vapen. Just de sociala medierna anses vara nyckeln till att Bolsonaro lyckades vinna valet utan stöd från något starkt parti.

Fram till valsegern hade presidenten under sina

många år som kongressledamot mest gjort sig känd för sina återkommande och grova utfall mot kvinnor, svarta, ursprungsbefolkningar, miljöorganisationer, sexuella minoriteter och fattiga.

Bolsonaro har inte egen majoritet i kongressen. Istället har han i hög utsträckning drivit sin politik genom utfärdandet av presidentdekret, däribland en omfattande liberalisering av landets vapenlagar – och gått till hårda attacker mot både kongressen och domstolsväsendet när de vänt sig emot honom.

Som djupt troende kristen har Bolsonaro också utlovat att försvara kärnfamiljen, som han menar är under attack från feminismen. Han har också talat nostalgiskt om militärdiktaturen som styrde landet mellan 1964 och 1985, och ursäktat den tortyr som då förekom. Samt hävdat att militärregimen inte var en diktatur.

Efter att ha tillträtt i januari 2019 har Bolsonaro tydligt visat att han tänker leverera i enlighet med sina utfästelser, eller åtminstone försöka göra det. Detta med risk för stora konsekvenser för miljön, minoriteter samt många av de institutioner som utgör ryggraden i ett demokratiskt samhälle.

De traditionella medierna är en ständig måltavla för Bolsonaro. Men det har inte bara handlat om återkommande anklagelser om ”fejkheter”, utan också om uppmaningar till annonsbojkotter av ”fientliga medier”. Presidenten har även uppmanat till både direkta och nätbaserade attacker mot journalister. Och enligt den brasilianska journalist-

Treåriga Samela bryr sig inte om att hon bär det brasilianska landslagets tröja bak och fram och ut och in. Brasiliens president Jair Bolsonaro vill förstöra marken som tillhör hennes folkgrupp, munduruku. FOTO: LOTTA HÄRDELIN / DN

federationen Fenaj ökade antalet attacker mot journalister kraftigt under Bolsonaros första år vid makten.

Presidenten har även fortsatt med sina attacker mot det civila samhället. I samband med de förödande bränder som härjade i Amazonas under 2019 anklagade han, utan att presentera några bevis, miljöorganisationer för att ha startat bränderna. På liknande sätt har han anklagat NGO:s för en lång rad olika samhällsproblem.

Inom miljöområdet har han lättat på regleringar och försvagat de myndigheter som har till uppgift att bevaka miljön i Amazonas – något som experter menar bidrog till de stora bränderna. Avverkningen och skövlingen av skog har dessutom ökat.

Ett annat återkommande tema har varit presidentens attacker på landets ursprungsbefolkningar, som han bland annat har jämfört med djur på djurparker och med ”förhistoriska människor”. Han har även verkat för att ytterligare nedmontera den redan svårt underfinansierade myndigheten Funai, som har till uppgift att skydda Brasiliens många olika ursprungsbefolkningar.

I februari 2020 lade Bolsonaro fram ett kontroversiellt lagförslag om att öppna upp ursprungsfolksområden i Amazonas för gruvdrift, jordbruk och vattenkraft. Presidenten har kallat planen för ”en dröm” medan ledare för ursprungsfolk beskriver den som ”en folkmordslag”. De varnar för att Bolsonaros politik inte bara utgör ett allvarligt hot mot ursprungsbefolkningarna utan också för vad de beskriver som risken för ett ”ekomord”. Som svar på protester från miljöaktivister har Bolsonaro sagt att han gärna skulle stänga in dem i Amazonas om han kunde, ”eftersom de gillar miljön så mycket”. Ett annat återkommande påstående från Bolsonaro har varit att miljöaktivister ingår i en utländsk sammansvärjning.

Vid sidan av ursprungsbefolkningarna har även andra minoriteter goda skäl att känna oro för utvecklingen. Bolsonaro är en uttalad homofob som har sagt att han hellre hade sett sin son död än som homosexuell och han har varnat för att landet ska förvandlas till ett ”turistparadis för homosexuella”. Samtidigt rapporteras det om att attackerna mot hbtq-personer har ökat sedan Bolsonaro kom till makten. Många vittnar om hur rädslan för våld har ökat dramatiskt.

Presidenten har också lett insatser för att få bort utbildning om hbtq-frågor och jämställdhet i skolundervisningen och talat om behovet av att få bort ”det marxistiska skräpet” ur skolväsendet.

Han har också fört en ideologisk strid mot universitet och liberala konstutövare, samt inlett ett kulturkrig som lett till att hans anhängare attackerat progressiva kulturinstitutioner. Bolsonaro har dessutom sparkat chefen för det statliga filminstitutet Ancine och meddelat att han ville ersätta chefen med någon som ska främja ”kristna värden”. Även andra kulturinstitutioner har under presidentens ledning fått nya betydligt mer konservativa chefer, eller sänkta anslag.

Ett annat av presidentens vallöften var att se till att landets redan skjutglada polis skulle gå ännu hårdare fram i kampen mot våldsbrottsligheten. Även det budskapet tycks ha gått fram. I Rio de Janeiro dödades rekordmånga av polisen under 2019 – 1 810 personer – den högsta siffra som uppmätts sedan officiell statistik började föras 1998. De allra flesta som skjuts till döds av polisen är unga svarta män, dödsskjutningar polisen kan avfärda med att hävda att offren var knarkhandlare.

Kvinnor har dessutom varnat för att presidentens åtgärder för att lätta på vapenlagarna kommer att öka riskerna ytterligare för ”femicid” – mord som drabbar kvinnor just för att de är kvinnor.

Bolsonaro uppges själv bära epitet ”tropikernas Trump” med stolthet. Samtidigt går han betydligt längre än sin amerikanske motsvarighet. Och till skillnad från Trump styr han över ett land där demokratin är betydligt yngre, och dess institutioner svagare.

Efter Bolsonaros valseger var många kritiker i första hand oroade för att han skulle slå in på en militaristisk väg. I synnerhet med tanke på att många av hans utsedda ministrar och andra höga befattningshavare har militär bakgrund. Med tiden tycks det dock som att presidenten snarare lyssnar mer på en grupp av ”anti-globalister”, däribland sin utrikesminister Ernesto Araujo, som bland annat tror att klimatförändringarna är en marxistisk komplott, samt på sina tre politiskt aktiva söner.

Samtidigt finns det farhågor för att den gruppen kanske hyser ännu mindre respekt för demokratin. Ett exempel på det är de uttalanden som gjordes av en av Bolsonaros söner, kongressledamoten Eduardo, inför valet. Han sade då att hans pappa kunde komma att stänga ned Högsta domstolen.

Under 2019 sade Eduardo också att regeringen kanske skulle lägga fram en ny version av ett dekret från militärdiktaturens era som ledde till att kongressen stängdes, som legaliserade tortyr och allmänt anses vara den tidens hårdaste politiska åtgärd. Även om hans pappa inte har gått så långt,

skapade bara antydningen av detta dekret stor oro hos de många brasilianare som minns diktaturårens värsta dagar.

Det finns starka krafter i Brasilien som försöker begränsa presidentens möjligheter att genomföra allt han föresatt sig, men bedömare menar att frågan nu i första hand gäller i vilken utsträckning institutioner och samhälle kan lyckas med att hålla tillbaka honom.

Motståndet mot Bolsonaros auktoritära politik är kraftfull från det civila samhället, granskande

medier, kulturpersonligheter och musiker. Men under hans första år vid makten tycktes den politiska oppositionen i landet snarare ha drabbats av handelsförslamning.

Bland de auktoritära kännetecken som lyfts fram i inledningen av denna rapport så kan Bolsonaro bockas av vid nästan samtliga punkter. Hans presidentskap sträcker sig fram till utgången av 2022. Omvärlden har starka skäl att känna oro över var Bolsonaros Brasilien kommer att befinna sig då.

11. Tanzanias styre grusade alla förhoppningar

När John Magufuli vann makten i Tanzania 2015 framställde han sig själv som en motståndare till korruption och maktfullkomlighet. Men sedan dess har presidenten visat sig vara en fiende till grundläggande mänskliga rättigheter och det fattiga landet har utvecklats i allt mer auktoritär riktning.

Ett par av orsakerna till att Magufuli kom till makten var att han lovade att ta krafttag mot korruptionen och sätta fart på tillväxten i landet. Men sedan dess har utvecklingen i Tanzania gått åt fel håll på en lång rad andra områden. Det handlar bland annat om ett krympande demokratiskt utrymme, en ännu svårare situation för hbtq-personer och om ett antal åtgärder för att kväva opinionsbildning, yttrandefrihet och politisk opposition.

Presidenten har infört en ny medielag som innebär att publiceringar som anses utgöra förtal eller uppmana till oroligheter kan leda till hårda straff. Lagen fungerar som en uppmuntran till självcensur, samtidigt som den begränsar medborgarnas rätt till information och försvårar möjligheterna att kritiskt granska regeringen och dess politik.

Amnesty International dokumenterade i en rapport 2019 hur Tanzanias regering utnyttjat medielagen för att stänga ned och bötfälla flera medieredaktioner efter att de publicerat nyheter kring korruption och människorättsbrott, eller om det ekonomiska läget i landet.

Regeringen har även infört en lag som reglerar publiceringar på internet och som innebär att alla, däribland privata bloggare, först måste ansöka om en mycket dyr licens. Kostnaden för licensen ligger högt över vad de flesta tanzanier har råd med. Lagen gör också att innehållet på internet begränsas och möjliggör dessutom övervakning av internetcaféer utan juridisk kontroll.

Kritiker betonar att de nya lagarna står i strid med landets författning. Amnesty beskriver hur lagarna skrivits med svepande formuleringar, vilket bland annat lett till att polisen numera på egen hand kan ta beslut om att beslagta medieredaktioners egendomar.

Presidentens kritiker utsätts för hot, trakasserier, godtyckliga gripanden och riskerar åtal.

Ett exempel är gripandet av den undersökande journalisten Erick Kabendera i juli 2019. Först påstods att skälet till gripandet var att hans medborgarskap ifrågasattes. Sedan ändrades anklagelserna till att handla om ekonomiska brott. När Kabendera till sist släpptes i februari 2020 var det först efter att han tvingats betala höga böter för ett brott som kritiker misstänker var fabricerat. Fallet anses snarare ha ingått i en strategi med syftet att sprida rädsla bland journalister som är kritiska mot regeringen och dess politik.

Kabendera har varit en av presidentens modiga kritiker. Innan gripandet skrev han för flera internationella tidningar, däribland *The Economist*, där han författade en artikel om presidenten med rubriken "John Magufuli kör över friheten i Tanzania".

Det pågår en urholkning av rättssäkerheten i Tanzania, där allt fler människor hålls häktade länge innan deras fall prövas, och där åtalpunkter plötsligt kan ändras.

En reglering som infördes 2017 gör det obligatoriskt för alla landets medier att årligen förnya sina licenser, mot en avgift. Av rädsla för att bli nedstängda eller åtalade har medierna fått det allt svårare att utföra sitt granskande uppdrag. Flera publicister har berättat för Amnesty att de avstått från publiceringar som berört korruption eller otillbörliga affärsintressen bland företrädare för det styrande partiet, CCM. En annan ny lag stryper tillgången till offentlig statistik.

Liksom i flera andra afrikanska länder lever hbtq-personer i en mycket utsatt situation i Tanzania, där homosexualitet sedan länge är förbjuden

enligt lag och kan leda till 30 års fängelse. År 2018 uppmanade guvernören i Dar es Salaam, Paul Makonda, befolkningen att rapportera in homosexuella samtidigt som han hotade med att bilda en särskild styrka för att söka upp dem. Hård internationell kritik följde och regeringen försökte då distansera sig från guvernörens uttalanden. Men aktivister uppger att situationen för hbtq-personer försämrats kraftigt i landet sedan Magufuli kom till makten.

Under presidenten har också en kraftig inskränkning av förenings- och mötesfriheten drivits igenom, som slår mot ickestatliga organisationer och politiska partier.

Magufuli har meddelat att demonstrationer som anses olagliga ska bemötas mycket hårt, och genom införandet av nya lagar har oppositionens möjligheter att verka kraftigt begränsats. Under 2019 skärptes åtgärderna mot oppositionspartierna ytterligare, då nya regler gör det möjligt att förbjuda vanliga politiska aktiviteter. Samma år infördes en ny lag som ger utökade befogenheter för myndigheterna att övervaka, stänga ned och avregistrera ickestatliga organisationer.

Oppositionella utsätts återkommande för trakasserier, samt löper risk att gripas, åtalas och utsättas för våld. Under Magufulis ledning råder helt enkelt nolltolerans mot regimkritiker.

Tanzania har under flera decennier varit ett av Sveriges största biståndsländer. Men i början av 2020 meddelade den svenska regeringen att biståndet till landet minskas med en fjärdedel, med hänvisning till att utvecklingen i landet går åt fel håll. Samtidigt ska biståndet i högre grad riktas in på att stötta marginaliserade grupper och människorättsförsvarare.

Oppositionen bojkottade de lokala val som hölls 2019. Hösten 2020 ska president- och parlamentsval hållas i Tanzania. Inför valet har oppositionspartiet Chadema krävt att valmyndigheten ska reformeras, då de menar att den sittande valmyndigheten är partisk och tjänar Magufulis partis intressen. Kravet har dock avvisats av regeringen, och framtiden får visa om den politiska oppositionen ens kommer att försöka utmana den auktoritära presidenten i det kommande valet.

12. Putin styr över forskning och det civila samhället

Under Vladimir Putins drygt 20 år vid makten har Ryssland utvecklats i alltmer auktoritär riktning. Utåt har Ryssland blivit mer militärt expansivt. Inte minst genom annekteringen av Krim och det militära stödet till Bashar al-Assad i Syrien och de ryskkontrollerade enklaverna Donetsk och Luhansk. Ryssland gör idag anspråk på att utmana USA som en ledande global kraft. Parallellt med den expansiva politiken har Ryssland utvecklats i auktoritär riktning på hemmaplan där mer och mer makt har centraliserats till Putin. Ryssland har också blivit en ledande kraft för att stödja andra auktoritära rörelser, som högerradikala grupper i Europa.

Inom många områden i Ryssland har den auktoritära politiken minskat utrymmet för oberoende forskare, yttrandefriheten och civilsamhälle. En ny rekommendation från ryska Vetenskaps- och utbildningsministeriet är att ryska forskare inte ska träffa utländska kollegor utan att ha med sig en landsman. Om en rysk forskare ska äta lunch med en utländsk kollega då ska också detta rapporteras till en överordnad. Samtliga vetenskapliga organisationer ska dessutom anmäla träffar med utländska forskare i förväg och uppge namnen på mötesdeltagarna.

Ryska mediers frihet har beskrivits under lång tid. Inte minst har rysk TV blivit ett verktyg för att sprida Putins bild av världen. En rad medier används också för att sprida rysk ”information” utanför Ryssland. Mest känd är TV-kanalen Russia Today (RT). RT sänder på flera språk, däribland arabiska och spanska och har en stor webbsida med många artiklar. Därutöver finns bland annat Sputnik News som sänder radio och publicerar nyheter på flera språk, Ruptly som är ett underföretag till RT och särskilt inriktat på att sprida information i Tyskland, Redfish som publicerar videodokumentärer samt Maffick media som driver en rad olika Facebooksidor.

Sedan 2012 har flera lagar antagits som begränsar det civila samhällets inflytande. I februari 2020 kom den första domen i enlighet med Lagen om

oönskade organisationer. Det påstådda syftet med lagen är att ”hindra utländska intressen” som ”hotar den konstitutionella ordningen i Ryska federationen, landets försvarsförmåga eller statens säkerhet”. Den dömda demokratiaktivisten Maksim Vernikov riskerar upp till sex års fängelse.

Putin har försökt även påverka opinionen i andra länder genom andra metoder. Ryssland har finansierat högerradikal verksamhet i Europa där syftet förmodligen främst har varit att försöka splittra EU. Ryssland har även försökt påverka och destabilisera amerikanska presidentval. Ryssland försökte bland annat hjälpa fram Trump i samband med presidentvalet 2016. Den amerikanska åklagaren Robert Mueller har åtalat ryska medborgare för att ha använt sociala medier för att infiltrera. Flera tidigare medarbetare till Trump har också fällts och erkänt olika brott.

Om Putin ska följa den ryska grundlagen så måste han lämna presidentmakten 2024. Få tror dock att han frivilligt tänker avstå från makten. En metod som Putin använde sig av 2012 var att göra ett jobbyte med den dåvarande premiärministern Dmitri Medvedev. Det väckte dock protester och tricket gick inte att upprepa. Istället drev Putin igenom en annan förändring under mars 2020, att presidenter enbart får sitta i två mandatperioder med undantag av de som tidigare varit premiärminister, det vill säga han själv. Putin kan nu stanna vid makten till 2036.

Polisen griper en deltagare under en demonstration i Moskva 2019 mot arresterandet av journalisten Ivan Golunov.
FOTO: SHUTTERSTOCK

13. Hindunationalismen i Indien har skapat en våldsspiral

I Indien försöker hindunationalisterna förvandla Indien till hinduisk stat. Udden riktas främst mot muslimer, men också mot kristna och andra minoritetsgrupper. Strategin går också ut på att ta kontrollen över utbildningar, samhällliga institutioner och media. Nationalismen präglar samhällets alla områden. Skolböcker skrivs om, bokförlag tvingas att dra tillbaka nytryckta böcker och journalister skräms till tystnad. En lag tvingar också alla landets biografer att spela nationalsången före varje filmvisning.

Sedan 2014 styrs Indien av det hindunationalistiska partiet BJP (Bharatiya Janata Party) med premiärminister Narendra Modi i spetsen. Vid valet 2019 stärkte BJP sin position och har idag egen majoritet i parlamentet. En av flera förklaringar till BJP:s framgångar är de återkommande skandalerna om korruption inom det konkurrerande Kongresspartiet. Det som ytterligare banat väg för BJP är att arbetarrörelsen försvagats. Den demokratiska och reformistiska arbetarrörelsen har alltid varit svag i Indien, det finns exempelvis inget stort socialdemokratiskt eller socialistiskt parti. Dessutom har den fackliga organisationsgraden sjunkit. Samtidigt har de hindunationalistiska fackföreningarna vuxit, dessa är snarast stödorganisationer åt BJP och driver inget traditionellt fackligt arbete.

Efter valsegern 2019 har hindunationalisterna blivit allt mer aggressiva i sin politik. Två beslut har väckt särskilt stor uppmärksamhet. Det första handlar om registrering av medborgare. I Indien lever över en miljard människor men bara var tionde har ett pass. Myndigheterna vill därför upprätta ett tydligare register över befolkningen. I de indiska delstaterna nära Bangladesh finns samtidigt grupper som flytt från förföljelser i Bangladesh. Några av flyktingarna kommer också från Burma. Hindunationalisterna vill till varje pris förhindra att muslimska flyktingar blir indiska medborgare. BJP kräver därför att muslimer måste bevisa att de är uppväxta i Indien och att även deras förfäder är det. De hårda kraven riktar sig enbart till muslimer och inte till några andra

grupper. Kritiker menar att syftet med lagen är att marginalisera landets 200 miljoner muslimer.

Särskilt bryskt har Amit Shah, familjeminister i BJP-regeringen och tidigare ordförande i BJP, uttryckt sig om de muslimska flyktingarna från Bangladesh. Han hävdar att de "äter de grödor som skulle gå till de fattiga" och att BJP kommer att "slänga dem i den bengaliska bukten".

Det andra beslutet är att den indiska regeringen övergivit den artikel i konstitutionen som garanterar Jammu och Kashmir en särskild status. Sedan Pakistan blev självständigt från Indien 1947 har regionen varit delad mellan de två länderna. Oroligheterna har samtidigt fortsatt med flera väpnade konflikter. De indiska delarna av Jammu och Kashmir har tillåtits ha en egen konstitution och en separat flagga och ett omfattande självstyre. Särskilt viktigt har detta varit i Kashmir där 80 procent av befolkningen är muslimer. Nu har detta självstyre tagits bort, det vill säga ännu en förändring med udden riktad mot landets muslimer. I samband med ändringen av konstitutionen greps också ledarna för den politiska oppositionen i Kashmir. Enligt regeringen hotade dessa att störa den allmänna ordningen.

BJP använder inte bara den politiska makten för att flytta fram de hindunationalistiska positionerna. BJP ingår i nätverket Rashtriya Swayamsevak Sangh (RSS), en samling militanta hinduiska organisationer. Inom RSS ryms även paramilitära grupper och den våldsamma ungdomsorganisatio-

nen ABVP. Det samlade begreppet för RSS är Hindutva, ungefär "hinduiskhet", som är ett signalord för hinduisk överhöghet.

Under flera år har det hindunationalistiska våldet eskalerat. Det har riktat sig mot journalister och politiskt oppositionella, men särskilt ofta mot muslimer. Våldet har ofta utlösts efter anklagelser om att muslimer har hanterat nötkött. För hinduerna är kon ett heligt djur och bland hindunationalister används ryktesspridning om att andra transporterar nötkött som en del av mobiliseringen. Särskilt vanligt har detta varit i "kobältet" som sträcker sig från Gujarat i norra Indien västerut genom de folkrika delstaterna Uttar Pradesh och Bihar. Sedan 2014 har åtminstone 44 personer mördats och 280 skadats av det hindunationalistiska våldet.

I januari 2020 attackerades studenter vid Jawaharlal Nehru University (JNU) i huvudstaden New Delhi av RSS:s ungdomsorganisation ABVP. Ett 60-tal maskerade personer med käppar och basebollträn misshandlade muslimska studenter samtidigt som de skrek: "Skjut nationens förrädare". JNU var länge känt som ett öppet och sekulärt universitet, men successivt har det tagits över av hindunationalister. Den nya rektorn vid universitetet förbjöd polisen att komma in i byggnaderna så länge som övergreppen pågick. Polisen stod utanför grindarna och väntade och lät förövarna gå fria.

Även premiärminister Narendra Modi har tidigare varit direkt involverad i övergrepp mot muslimer. Under sin studietid var han ordförande i RSS:s studieförbund. Det banade väg för hans politiska karriär och 2001 utsågs Modi till chefsminister i delstaten Gujarat. Året därpå skakades delstaten av upplopp mot den muslimska befolkningen. Över 1000 personer dödades, varav två tredjedelar muslimer. Modi anklagades för att ha underblåst upploppen. Numera svarar han aldrig på några frågor om vad som hände under den perioden.

Narendra Modi är överhuvudtaget inte intresserad av politisk dialog och vägrar att svara på frågor från kritiska journalister. Under valrörelsen 2019 kallade han till en enda presskonferens, den första sedan han tillträdde 2014. De närvarande journalisterna blev dock besvikna. Modi höll ett längre tal, men svarade inte på några frågor. De församlade journalisterna som undrade något fick istället vända sig BJP:s ordförande Amit Shah medan Modi satt tyst på stolen bredvid.

BJP:s valframgångar har legitimerat åsikter och

politiska aktioner som tidigare inte ansågs rumsrena. Idag finns också många militanta hindunationalister som vill gå ännu längre än partiledningen. I december 1992 rev en mobb av hårdföra hindunationalister en moské i staden Ayodhya i delstaten Uttar Pradesh. Enligt myten skedde födelsen av den hinduiska guden Rama vid platsen och hindunationalisterna ville därför bygga ett hindutempel på platsen. Idag har en domstol slagit fast att det visserligen var fel att riva moskén, men att det nu är rätt att bygga ett hindutempel. Bland militanta hindunationalister finns samtidigt många som fortsätter att försvara rivningen av moskén.

Samtidigt växer motståndet mot det hindunationalistiska politiken. Inte minst har den nya medborgarskapslagen lett till stora protester. De indiska myndigheterna har valt en hård linje och svarat med våld. För att rättfärdiga repressionen har regeringen hänvisat till en brittisk lag från kolonialtiden som förbjuder offentliga sammankomster där antalet deltagare överstiger ett visst antal människor. Åtminstone 23 personer har dödats i sammandrabbningarna. Flest har dödsfallen varit i Uttar Pradesh där 20 procent av invånarna är muslimer. Myndigheterna har även periodvis stängt av internet i delar av landet för att förhindra protester. Likaså har informationsministeriet bett TV-bolag att avstå från rapporter som kan få missnöjet att sprida sig.

Indien befinner sig idag i den kanske djupaste krisen sedan självständigheten 1947. Det auktoritära och nationalistiska styret har skapat en växande klyfta mellan olika grupper i befolkningen. Samtidigt har våldet och polisens brutalitet eskalerat. Utvecklingen är djupt oroande och risken är stor för fortsatt våld legitimerat av statsapparaten.

14. Turkiets Erdogan har skyllet på Gülenrörelsen när han skärpt kontrollen

Turkiets president Erdogan har skaffat sig långtgående maktbefogenheter. Han har motiverat förändringarna med att de varit nödvändiga för att få tyst på Gülenrörelsen.

Det existerar flera samverkande politiska faktorer som påverkat president Recep Tayyip Erdogan att bedriva en allt mer auktoritär politik. Enligt hans världsbild är Turkiet hotat av en rad regionala krafter, från sunnitiska islam till ökat kurdiskt inflytande. Dessa krafter används av Erdogan som argument för att skaffa kontroll över domstolar, det civila samhället, myndigheter och media. Eller uttryckt på ett annat sätt, de påstådda hoten utifrån används av Erdogan för att inom den egna befolkningen legitimera att han själv ska få utökade maktbefogenheter.

I juli 2016 utsattes centrala statliga byggnader för bombardemang. Bakom angreppen fanns förmodligen en fraktion inom militären. Exakt vilka som låg bakom våldet är dock fortfarande oklart. President Recep Tayyip Erdogan skylld dock våldet och ”kuppförsoket” på den så kallade Gülenrörelsen och dess ledare Fethullah Gülen. Företrädare för Gülenrörelsen menar tvärtom att Erdogan hade iscensatt kuppen för att kunna rensa ut oppositionella. En sak är emellertid säker. Erdogan utnyttjade situationen för att stärka sin makt. Redan i mitten av juli hade 2800 militärer gripits och mer än 2 700 domare avsatts från sina poster. Därutöver har 21 000 lärare fått sina lärarlicenser indragna och mängder med journalister och statstjänstemän har blivit avskedade. En tolkning av skeendet är att Erdogan gjorde en uppgörelse med delar av militärapparaten som nu fått ökad makt. I analyser beskrivs detta som att ”den inre staten” stärkt sin position.

Gülenrörelsen, en turkisk-sunnitisk strömning, var länge allierad med Erdogan men många tolkar utvecklingen som att det uppstod en maktstrid mellan Erdogans parti AKP och Gülenrörelsen. Det har också varit det avgörande skälet till att Erdo-

gan har försökt att rensa ut anhängare av rörelsen. Under täckmantel av att angripa Gülenrörelsen har också många andra oppositionella blivit av med sina jobb eller fängslade.

I februari 2017 stärkte Erdogan sin makt ännu mer efter att Turkiets grundlag ändrades efter en folkomröstning. Den nya lagen har gett president Recep Tayyip Erdogan utökade befogenheter. Presidenten har numera rätt att upplösa parlamentet, att utse domare och på eget initiativ utfärda undantagstillstånd. Den nya lagen innebär också att Erdogan kan sitta kvar vid sin post till 2023. Kritiker hävdar att presidenten vill upprätta en enväldig makt. Det förnekar Erdogan. Han menar att en det behövs en stark och centraliserad makt för att kunna upprätthålla stabiliteten i en orolig region.

Turkiska soldater arresterades av civila när de turkiska väpnade styrkorna tog kontroll över landet 2016. Men kuppförsoket förhindrades av allmänheten.
FOTO: SHUTTERSTOCK

15. Kina – regimen har stängt kontoren för självständiga arbetar-NGO:s

Efter president Xi Jinpings makttillträde 2012 har repressionen i Kina ökat. Utrymmet för det civila samhället har blivit mindre. När Kina öppnade sin ekonomi skedde också flera liberaliseringar i samhället. Ett bakslag kom 1989 när protesterna på himmelska fridens torg slogs ner. Några år senare fortsatte dock liberaliseringarna, för att senare skruvas åt igen.

Kina är en märklig hybrid mellan politisk diktatur och marknadsekonomi. En ännu mer upplysande beteckning är att landet är en partistat. Det överordnade målet för staten är att skydda kommunistpartiets makt. Inom ramen för detta system har det dock skett flera förskjutningar av politikens innehåll. En dramatisk förändring var när den kinesiska ledaren Deng Xiaoping 1978 öppnade för en avreglering av ekonomin. Syftet var att skapa ekonomisk tillväxt för att säkra kommunistpartiets makt. Men den nya politiken ledde så småningom till en viss ökad frihet för lokala NGO:s. Efter president Xi Jinpings makttillträde som generalsekreterare för kommunistpartiet 2012 och som landets president året därpå har tumskrubarna dragits åt.

Särskilt under perioden från slutet av 1990-talet fram till 2012 växte nya NGO:s fram på flera håll i Kina, men framför allt i södra Kina och i provinsen Guangdong. Dessa lokala NGO:s var av olika karaktär. En del gav utbildning åt arbetare, medan andra gav juridiskt stöd. En förutsättning för att de skulle tillåtas var att de inte kallade sig för fackföreningar. Då skulle de på ett direkt sätt ha utmanat den enda tillåtna fackföreningsrörelsen, det statligt kontrollerade All-China Federation of Trade Unions (ACFTU).

Det var ingen slump att dessa NGO:s växte fram i Guangdongprovinsen. I städerna runt Pärlflodens delta hade det efter liberaliseringen av ekonomin skett en enorm tillväxt. Mängder med utländska företag hade flyttat sin produktion dit för att tillverka kläder, skor, leksaker och elektronik. Mängder med kinesiska arbetare flyttade från inlandet till detta kustområde för att jobba i de nya industrierna. Flera av städerna växte lavinartat,

som Shenzhen och Dongguan. Trots ökningen av befolkningen rådde ofta brist på arbetskraft. Det innebar ett gyllene läge för arbetare att ställa krav på högre löner och bättre arbetsvillkor. I flera fall var också förhållandena undermåliga, med extremt långa arbetsdagar och farlig arbetsmiljö. Detta ledde i sin tur till en våg av strejker som faktiskt pressade fram nya lagar som förbjöd farliga kemikalier och ställde krav på att alla anställda hade rätt till ett anställningskontrakt.

Det var i detta klimat som nya NGO:s växte fram. Ett syfte var att ge stöd till arbetare som slogs för sina rättigheter. I flera städer, som i Shenzhen, tilläts flera av dessa NGO:s att öppna kontor. Kontoren var visserligen övervakade, men de tilläts ändå existera.

När Xi Jinping kom till makten började nya vindar att blåsa. Den verkliga kursändringen kom 2015. Då slog polis till mot självständiga arbetar-NGO:s. Kontoren i Shenzhen och andra städer fick stängas. Flera personer fängslades. Därefter har repressionen tilltagit. Våren 2018 strejkade arbetare vid Jasic, ett företag med bas i Shenzhen som bland annat tillverkar svetsutrustning. Arbetarna hade länge varit missnöjda med arbetsmiljön och att de tvingades att arbeta obetald övertid. De tog tidigt kontakt med den officiella fackliga rörelsen ACFTU, men nekades att bilda en fackförening. Trots det gick arbetarna ut i konflikt.

Det hade förekommit många liknande strejker i Kina, men denna gång spred sig uppgifterna om de protesterande arbetarna. Vid flera universitet, däribland i Peking och Nanjing fanns sedan tidigare lokala marxistiska studiegrupper. De hade

länge lekt med tanken att de inte bara skulle diskutera teorier utan också konkret engagera sig till stöd för arbetare. Snabbt blev stödet till de strejkande arbetarna en huvudfråga för studenterna som drog igång en landsomfattande kampanj. Detta blev dock droppen för regimen. Är det något som Xi Jinping ogillar så är det när protester sprider sig och inte bara är lokala. Polis och säkerhetspolis slog till både mot de strejkande arbetarna och mot studenterna i de marxistiska studiecirkelarna. Många är fortfarande fängslade.

Den kinesiska regimens ökade repression har inte bara tvingat oppositionella grupper att gå under jorden. Den har också skrämt till tystnad. Det lilla utrymme för autonoma grupper som fanns under en kort period har skrumpnat ihop. Fortfarande finns visserligen många NGO:s i landet, bland annat sådana som arbetar med miljöfrågor och jämställdhet, med de enda som kan existera öppet är sådana som är uttryckligt godkända av regeringen. Det har dramatiskt minskat utrymmer för fritt tänkande och för det civila samhället.

16. Duterte's Filippinerna tvingar det civila samhället ner på knä

I det blodiga "krig mot narkotikan" som förs av Filippinernas Rodrigo Duterte är det de fattiga som fått betala priset – i form av många tusentals döda och otaliga sörjande efterlevande. Samtidigt har trakasserier, hot och mord på företrädare för det civila samhället blivit allt vanligare under den auktoritära presidentens ledning.

Den hårdföre tidigare borgmästaren Duterte vann presidentvalet 2016 genom att lova att krossa landets knarksyndikat och få ett slut på de inhemska konflikterna. En annan bidragande orsak till valframgången var att Duterte framställde sig som en man av folket som skulle ta makten från de gamla elitfamiljer som i många år styrt Filippinerna.

Som president har den hårdföre och odiplomatiska Duterte gjort sig känd för sina spektakulära uttalanden, som att kalla både påven och USA:s förre president Barack Obama för "horunge". Relationerna mellan Filippinerna och USA har dock förbättrats sedan Donald Trump blev amerikansk president, även om kritik från andra amerikanska politiker på senare tid har lett till spänningar.

Dutertes krig mot drogerna har fått stor internationell uppmärksamhet på grund av de brutala metoderna. Polisens vanliga tillvägagångssätt är att genomföra razzior mot påstådda narkotikaförsäljares hem, där man istället för att gripa de misstänkta skjuter dem till döds i vad polisen hävdar är självförsvar.

Enligt myndigheterna sköts drygt 5 500 människor ihjäl av polisen under presidentens första tre år vid makten, fram till sommaren 2019. Men siffrorna döljer samtidigt de många tusentals andra mord som begås av oidentifierade förövare och som polisen aldrig utreder ordentligt.

Lokala människorättsorganisationer uppger att den verkliga siffran över hur många som dödas i kriget mot narkotikan snarare uppgår till 27 000 personer. Granskningar som gjorts av bland andra Human Rights Watch visar att även dessa mord utförts av poliser eller av personer som samarbetar med myndigheterna.

Duterte, som har sagt att han personligen

dödade tre knarkhandlare under sin tid som borgmästare i Davao, inledde sitt krig mot narkotikan i huvudstaden Manila. Med tiden har dock det statliga dödandet spridit sig även till många andra städer i landet.

Den internationella kritiken mot de utomrättsliga avrättningarna har inte på något sätt fått presidenten att backa. Istället varnade Duterte i september 2019 för att han "kommer att döda" alla som sysslar med droger, med tillägget att det inte spelar någon roll "om Förenta nationerna lyssnar", "jag kommer att döda er, punkt".

Palmecentret har sedan många år samarbetat med organisationer och fackförbund i Filippinerna, med fokus på att stärka den fackliga organiseringen och det demokratiska deltagandet. Det är något som Palmecentret menar har bidragit till att arbetarrörelsen gjort stora framsteg i landet.

Men sedan Duterte kom till makten har det istället pågått en oavbruten statlig kampanj mot det civila samhället, där presidenten levt upp till sina uttalanden om att han "inte bryr sig om de mänskliga rättigheterna".

Världsfacket ITUC uppger att minst 43 fackliga företrädare blivit mördade i Filippinerna sedan Duterte tillträdde som president. Efter mordet på Leonides "Dennis" Sequeña i juni 2019 betonade ITUC:s generalsekreterare Sharan Burrow att "Filippinerna har sjunkit ned i brutalitetens trask som Dutertes regering bär ett tungt ansvar för". Enligt ITUC har det getts ett "frikort" i landet för utomrättsliga avrättningar ända sedan presidenten inledde sitt krig mot narkotikan.

Human Rights Watch uppger även att mordena på politiska motståndare, miljöaktivister och männis-

korättsförsvarare fortsätter – främst på ön Negros. Den filippinska nyhetssajten Rappler har gjort en sammanställning som visar att 116 människor mördades på Negros från Dutertes makttillträde och fram till i slutet av augusti 2019. En del av morderna kan ha varit narkotikarelaterade, men de flesta offer var ledare för grupper av jordbrukare, vilket hänger samman med de konflikter om marker som pågått på Negros under flera decennier.

Enligt Global Witness har även antalet mord på människor som försvarar marker och miljö ökat under Dutertes styre. Under 2018 mördades 30 sådana aktivister, vilket innebar att Filippinerna var det farligaste landet på jorden för miljö- och markaktivister, enligt organisationen.

Människorättsorganisationer hävdar att många av morderna på aktivister begås av grupper som stötts av polis eller militär, och understryker att få av dessa mord utreds ordentligt eller resulterar i fällande domar.

Under 2019 anklagades en större grupp personer, däribland präster, politiska motståndare och människorättsaktivister, för att ha konspirerat för att störta Duterte, anklagelser som tillbakavisats av de anklagade. Samma år anmälde Filippinernas nationella säkerhetsrådgivare tre organisationer för att ha lämnat falska uppgifter i samband med att de sökt rättsligt skydd eftersom de utsatts för attacker från landets militär.

Men Dutertes auktoritära maktutövning drabbar även motståndare som befinner sig högre upp i samhällsordningen. Sedan februari 2017 har senator Leila de Lima, som varit en av presidentens hårdaste kritiker och låg bakom en utredning om de utomrättsliga avrättningarna, suttit gripen. Hon anklagas för narkotikabrott, en anklagelse som kritiker anser är fabricerad.

En annan vanlig anklagelse som drabbar Dutertes motståndare är att de påstås tillhöra eller sympatisera med kommunistpartiets väpnade gren, Nya folkarmén. Human Rights Watch betonar att denna ”röd-tagging” ofta får dödliga konsekvenser för dem som drabbas av den.

Samtidigt har även landets journalistkår goda skäl att känna sig otrygga. I Reportrar utan gränser (RSF) senaste pressfrihetsindex hamnade Filippinerna på plats 134 av 180 jämförda länder. I en landrapport påminner pressfrihetsorganisationen om hur Duterte i samband med att han tillträdde varnade journalister med att de ”inte undantas från mord”.

Enligt RSF mördades tre journalister i Filippinerna under 2019, med stor sannolikhet på uppdrag av ”lokala politiker, som med total straffrihet kan tysta reportrar”. RSF understryker samtidigt att regeringen använder sig av flera metoder för att utöva påtryckningar mot journalister som vågar kritisera presidentens krig mot narkotikan. Enligt RSF är en metod som regeringen använder sig av ”groteska juridiska trakasserier” mot kritiska medier.

Med tiden har Dutertes politiska attacker mot medierna förvärrats. Under 2019 greps exempelvis Maria Ressa, redaktör för nyhetssajten Rappler, som rapporterat mycket om kriget mot narkotikan, vid två tillfällen. Hon anklagas för brott som bedömare menar är påhittade, men som kan leda till ett långt straff. Rappler har även anklagats för att ha fått finansiering från utlandet.

Relationen mellan FN och Filippinerna har med tiden blivit allt mer ansträngd. I juli 2019 beslutade FN:s råd för mänskliga rättigheter att utreda Dutertes hårdföra krig mot droger. Detta trots hårt motstånd och flera aktiva åtgärder från presidenten och hans regering.

FN-rapporten ska enligt planerna presenteras i juni 2020. Men frågan är hur den ska bita på en regering vars utrikesminister, Teodoro Locsin, kallade FN:s utsända för ”bastards”, redan innan rapporten hunnit färdigställas.

17. Donald Trump har gett legitimitet åt auktoritära regimer

Gång på gång har Trump berömt, lovprisat och försvarat auktoritära ledare. Det har bidragit till att ge både auktoritära regimer och ledare en ökad legitimitet. Utrymmet för den som vill föra fram kritik har minskat.

Donald Trump har under sin tid som USA:s president bidragit till att ge legitimitet åt auktoritära ledare runt om i världen. Xi Jinping i Kina har ändrat landets konstitution. Tidigare kunde en president bara sitta under två perioder. Den gränsen är nu borttagen vilket gör att Xi Jinping kan sitta kvar efter 2022. Trump har inte kritiserat ändringen utan tvärtom varit imponerad och kallad Xi Jinping för ”president for life”, ett uttryck som inte används i Kina. I en intervju menade Trump vidare det var ”fantastiskt” att Xi Jinping sitter kvar och att ”vi måste ge honom en chans”.

Trump gratulerade också Vladimir Putin när han blev återvald till president 2018. Det finns stora skillnader i amerikansk och rysk utrikespolitik, men hittills har Trump inte gjort något offentligt uttalande där han uttryckt kritik mot Putin. Istället har Trumps administration anklagats för att ha tagit emot ryskt stöd under valkampanjen 2016. Det står klart att Ryssland föredrog Trump framför Hillary Clinton.

Ett annat land som rört sig i auktoritär riktning efter en kort arabisk vår är Egypten. Under 2013 var Abdel Fattah al-Sisi i egenskap av högste befälhavare för de väpnade styrkornas högsta råd med och avsatte president Muhammad Mursi. Tidigare har Abdel Fattah al-Sisi varit chef för den egyptiska underrättelsetjänsten och befälhavare för försvarsmakten. Inför valet 2018 använde Abdel Fattah al-Sisi hårdföra metoder för att tysta alla kritiker, därigenom attackerades civilsamhället, oberoende media och oppositionella. Efter att presidenten fått 97 procent av rösterna hörde emellertid Trump av sig och framförde sina ”varmaste gratulationer”.

När den turkiska presidenten Recep Tayyip Erdogan besökte Vita huset 2019 var lovorden från Trump ännu mer överväldigande. ”Jag är en stor

beundrare av (den turkiska) presidenten”, var en av många hyllningar som Trump framförde under den gemensamma presskonferensen. Inte med ett ord nämnde Trump det ökade interna förtrycket riktat mot lärare, forskare, journalister och intellektuella i Turkiet. Inte heller om den turkiska inblandningen i kriget i Syrien, där USA själv är aktivt och dessutom förser flera grupper med vapen.

Mitt under stora demonstrationer mot hindunationalisterna besökte Trump Indien i februari 2020. Till pressen uttryckte Trump ingen kritik mot de antimuslimska förslag som Modi realiserat, som svårigheten för muslimer i delstaten Assam att bli registrerade som medborgare. Istället deklarerade Trump att mötet med Modi hade varit ”very, very wonderful”.

I Filippinerna hade 9000 människor dött i president Rodrigo Duartes ”krig mot narkotikahandeln” när Trump träffade honom 2017. Men Trump ställde inga kritiska frågor om i vilken mån Filippinerna levde upp till de mänskliga rättigheterna. Istället betonades den goda relationen mellan de två länderna. Duarte hade tidigare anklagat Barack Obama för att vara en ”horunge”, men förklarade att relationen med USA blivit bättre sedan Trumps tillträde som president. Trump svarade med att hävda att Duarte har gjort ”ett otroligt jobb” och att Obama aldrig förstod sig på Filippinernas problem.

Ett annat tecken på Trumps nya politiska inriktning är den ökade oviljan att stödja FN och andra internationella organ. Däribland har Trump drivit igenom att det ekonomiska stödet till FN:s befolkningsfond, UNFPA, skurits ner med motsvarande 690 miljoner kronor. Vidare har USA frusit stöd till FN:s hjälporganisation för palestinska flyktingar, UNRWA. Trump har till och med föreslagit att UNRWA bör läggas ner helt och hållet.

Trump och Xi Jinping innan handelskrig och corona.
FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

18. Tre länder där förhoppningarna släcktes – Zimbabwe, Burma och Thailand

Efter en tid av förhoppningar har demokratis förkämpar tvingats uppleva frustrerande bakslag i flera länder på senare år. I Burma, Thailand och Zimbabwe har de auktoritära krafterna lyckats bemöta utmaningarna och återtagit sin maktställning.

Ett tydligt exempel på hur en hyllad liberaliseringsprocess med stor framtidstro kan bromsas in är Burma, eller Myanmar som landet också kallas. Där styrde landets militärjunta oinskränkt under flera decennier med mycket repressiva metoder. Landet var slutet och den politiska oppositionen hade mycket svårt att verka. Trots det växte en stark demokrati-rörelse fram som under ledning av Aung San Suu Kyi kämpade mot militärväldet. Juntans svar var att under långa perioder hålla henne i husarrest, slå ned folkliga demonstrationer brutalt och inte acceptera valresultat där Aung San Suu Kyis parti NLD segrade stort. År 1991 blev det till stora delar bortglömda och isolerade Burma uppmärksammat i omvärlden då Aung San Suu Kyi tilldelades Nobels fredspris för sin enträgna kamp mot regimen.

Runt 2010 inleddes dock en mer reformvänlig politik i landet, och det direkta militärstyret upphörde. Många bedömare antog då att Burma var på väg mot demokrati. Detta trots att en ny författning, som antagits efter en riggad folkomröstning, slog fast att militären även fortsättningsvis skulle kontrollera flera av de viktigaste ministerposterna och en fjärdedel av alla parlamentsposter.

Att befolkningen verkligen ville ha förändringar stod klart efter det val som hölls 2015, då Aung San Suu Kyi och NLD vann en jordskredsseger. När Burmas nya parlament sammanträdde för första gången var över ett hundra av de nya ledamöterna före detta politiska fångar. FN-företrädare beskrev tillsättningen av det nya parlamentet som ”historiskt”.

Efter valet började landet att öppnas upp, och en snabb ekonomisk tillväxt inleddes samtidigt som internationella biståndsorganisationer planerade för projekt i det fattiga landet. Omvärldens sanktioner

började lättas, utländska företag sökte sig till Burma och turismen tog fart. Dessutom frigavs politiska fångar, studentledare, munkar och journalister och medierna kunde börja rapportera på ett något friare sätt.

Många hoppades att Aung San Suu Kyi, som enligt författningen inte får bli president, men är landets de facto-ledare, skulle leda vägen mot en fortsatt demokratisering av Burma.

Istället har hon sedan dess ansträngt sig till det yttersta för att inte stöta sig med den fortsatt mäktiga armén. Detta blev särskilt tydligt efter att den burmesiska militären inlett sin brutala attack mot minoritetsbefolkningen rohingya i augusti 2017. Militäroffensiven ledde till att över 700 000 människor drevs på flykt till grannlandet Bangladesh, där de fortfarande lever.

Med tiden har Aung San Suu Kyis internationella anseende snabbt dalat. FN har i en rapport pekat ut den forne fredspristagaren som medansvarig till de fruktansvärda övergrepp som begicks. Detta då hon i sin roll som statsöverhuvud och med sitt stora moraliska inflytande inte lyckades skydda den egna civilbefolkningen.

I december 2019 framträdde sedan Aung San Suu Kyi inför Internationella domstolen i Haag, där hon förnekade att militären begått folkmord mot rohingyer. Inför världssamfundet agerade Aung San Suu Kyi därmed som försvarare av samma militärmakt som hon själv under flera decennier hade bekämpat. Bedömare menar att försvaret hade som syfte att stärka Aung San Suu Kyis ställning på hemmaplan inför det val som ska hållas i landet under 2020.

Även i fråga om yttrande- och pressfriheten har Aung San Suu Kyi dragit på sig stark kritik. Reportrar utan gränser (RSF) påpekar att burmesiska

journalister efter NLD:s valseger hoppades att de aldrig mer skulle behöva riskera att bli gripna efter att ha kritiserat regeringen eller militären. Så har det dock inte blivit. Mellan 2013 och 2017 steg Burma snabbt i RSF:s pressfrihetsindex, men sedan dess har utvecklingen istället vänt nedåt igen. Sedan Aung San Suu Kyi kom till makten har dussintals journalister i landet blivit åtalade för sin rapportering, och RSF menar att det går att tala om ett ”chockerande svek” från hennes sida.

Att Burmas författning fortfarande ger militären ett mycket stort inflytande över politiken har blivit än tydligare på senare tid.

I dag framstår det som att Aung San Suu Kyis främsta mål är att befästa sin maktställning över ett buddistiskt Burma. Och att hon gör bedömningen att det är ett mål som skulle äventyras om hon tog strid för de muslimska rohingyernas räknning.

Vad som dock står klart är att Kinas inflytande i landet har förstärkts. För den stora grannen i norr är Burma en viktig del av landets infrastruktursatsning ”den nya Sidenvägen”, och det ligger i Kinas intresse att regionen förblir stabil. Med tiden har Kina återtagit sin ställning som Burmas främsta politiska beskyddare, i första hand i FN:s säkerhetsråd där det mäktiga landet använder sin vetoställning till att förhindra sanktioner mot den burmesiska regimen.

Ett annat land där Kina stärkt sin ställning är Thailand. Det är ett land som på 1990-talet ansågs vara en lovande demokrati efter att ett folkligt uppror 1992 hade tvingat militären från makten och drivit fram en mer demokratisk författning med ökad yttrandefrihet och ett öppnare politiskt klimat.

I valet 2001 fick mångmiljardären Thaksin Shinawatra makten genom en jordskredsseger, vilket ledde till en ny period av mer auktoritärt styre. År 2006 ingrep militären genom en kupp som ledde till att premiärministern gick i exil. I efterföljande val vann partier som stod Thaksin Shinawatra nära. Men 2014 genomfördes en ny militärkupp där den folkvalda regeringen avsattes. Ett av den militärstödda regeringens första beslut var att förbjuda all politisk aktivitet, och landet har sedan dess i praktiken styrts av militären.

Kina utgör i dag den starkaste ekonomiska och politiska makten i Sydostasien, och landet kan erbjuda regionens regimer diplomatiskt försvar när de utsätts för kritik och försök till internationella åtgärder. Gentemot Thailand håller Kina nära förbindelser både med landets nuvarande styre och med Thaksin Shinawatra, för att säkerställa sina långsiktiga intressen i landet.

Zimbabwe i södra Afrika är ytterligare ett land där människorättsförsvarare på senare år slitits mellan hopp och förtvivlan. Förhoppningarna var höga i november 2017 då president Robert Mugabe, som styrte landet med järnhand ända sedan självständigheten 1980, tvingades bort från makten. Världens medier fylldes med rapporter om hur befolkningen gav sig ut på gatorna och dansade av glädje när beskedet kom. Den forne frihetshjälten Mugabe var då 93 år gammal och lämnade efter sig ett land försatt i ekonomisk kollaps och med ett omfattande politiskt förtryck. Under Mugabes styre respekterades inte lagar och konstitution, medan korrupktion och maktmissbruk fick breda ut sig. Oppositionen bemöttes hårt och Mugabes bemötande av avvikande åsikter tog sig uttryck genom våld, tortyr och kidnappningar.

När världens äldste regeringschef tvingades bort från makten var det därför en nyhet som var efterlängtat av många zimbabwier – även om det var militären och hans eget parti, Zanu-PF, som till sist gav honom sparken.

Till en början utlovade Mugabes efterträdare, hans gamle allierade Emmerson Mnangagwa, att Zimbabwe nu skulle slå in på en ny väg – mot en ökad demokrati med stärkt pressfrihet och flera reformer för att stärka de mänskliga rättigheterna. Förhoppningarna har dock inte infriats. Sedan Mnangagwa officiellt tillträdde efter ett omtvistat val 2018 har hans styre präglats av bristande respekt för de grundläggande mänskliga rättigheterna, däribland rätten till fredliga protester och yttrandefrihet.

Under 2019 utbröt stora protester i landet efter att presidenten meddelat att den redan hårt prövade befolkningen skulle beläggas med höjda bränslepriiser. Protesterna bemöttes mycket hårt av säkerhetsstyrkorna, som enligt Human Rights Watch sköt ihjäl minst 17 personer och grep över ett tusen misstänkta vid tillslag mot personernas hem. Under efterföljande månader greps, misshandlades och torterades dessutom många företrädare för det civila samhället, oppositionspolitiker och regeringskritiker. Den allt sämre ekonomiska situationen i landet har även förorsakat andra protester, som resulterat i att demonstranter skjutits till döds.

19. Sverige måste våga utmana de auktoritära ledarna

Från Palmecentret har vi valt att släppa Mats Wingborg och Andreas Lönnqvists rapport trots den pågående coronapandemin, som ju innebär att medias och allmänhetens uppmärksamhet riktas mot virusets framfart, och många andra viktiga frågor försvunnit från agendan. Just därför anser vi det vara viktigt att lyfta fram de nationalistiska och auktoritära ledarna i ljuset, eftersom pandemin ger dem en möjlighet att stärka sitt auktoritära styre och, om vi inte agerar, kan den ekonomiska kris som följer i pandemins spår skapa grogrund för nationalism, främlingsfientlighet och fler auktoritära ledare.

I rapporten läser vi om hur olika faktorer har bidragit till att länder slutit sig alltmer det senaste decenniet. Att auktoritära ledare vunnit gehör för sin populism och många gånger genom demokratiska val kommit till makten just genom att belysa ”en olycklig utveckling” som drabbat det egna landet: tillverkningsindustrin har försvunnit som ett led i ökad globalisering och digitalisering, jobben hotas och vardagen blir tuff för det stora flertalet.

Den ökade ojämlikheten skapar den frustration hos befolkningen som gör människor mer öppna för idéer om att det var bättre förr och mer mottagliga för enkla lösningar på hur allt kan bli ”great again”. En sådan enkel lösning är att skylla allt på invandring, istället för att komma med reella politiska idéer om vad som egentligen ligger bakom till exempel den ekonomiska ojämlikheten i det egna samhället.

I rapporten beskrivs hur samhällen faktiskt förändras snabbt efter tillträdet av en ledare med dessa mer auktoritära tendenser men även till vilket pris detta sker, med ett krympt utrymme för det civila samhället och andra direkta inskränkningar på grundläggande demokrati och mänskliga rättigheter som följd.

Det allt mer kringskurna civila samhället i en mängd länder har vi sedan länge följt med stor förskräckelse, särskilt tydligt har detta varit i länder som sedan en tid gått i en allt mer auktoritär och reaktionär riktning. Tillfälliga inskränkningar

för att skydda mot virusets fortsatta spridning är förståeliga och riktiga i de allra flesta fall. Det vi på Palmecentret och många med oss betraktar som en reell risk är dock att de auktoritära ledarna använder coronavirusets lamslagning som ursäkt för sina fortsatta politiska projekt. Vi ser redan flera tecken på just detta.

I de länder där vi är verksamma har vi också sett att coronakrisen skapat nya vägar för organisering, och det är ju i all sin motsägelse en positiv sak. En sak som vi hoppas kan dröja sig kvar när krisens storm mojar är att en samlad känsla av samhörighet och det vi tillsammans åstadkommit i våra samhällen kan leva vidare. Snarare än att de ytterligare farorna och hoten krisen trots allt bidragit till ska komma att permanenta de protektionistiska idéerna som redan råder.

Palmecentret bygger sin verksamhet utifrån tanken om internationell solidaritet. En bergfast tro på samarbete. Hela vår verksamhet är uppbyggd kring den politiska viljan i att hjälpas åt. Ett behov av hjälp kan plötsligt uppstå på samma sätt som det kan övergå, det lär vi alla oss i dessa tider. Vi vet inte alls hur det kommer att se ut i världen efter att coronakrisen bedarrat, men vi kan gissa att behovet av trygghet kommer att vara stort hos människor.

Därför är det viktigare än någonsin att vi lär oss av historiska misstag, vad som skapar trygghet i ett samhälle. De mest jämlika demokratiska samhällena är också de mest välfungerande, därför måste vi hålla ögonen öppna och inte låta de maktfullkomliga auktoritära ledarna använda coronakrisen för att strypa demokratiska fri- och rättigheter. Det här tillståndet kan inte tillåtas bli det ”nya normala” sedan när krisen förhoppningsvis är över.

Vägen dit kommer att bli svår, men Palmecentret tillsammans med våra medlemsorganisationer stöttar och hjälper motkrafterna att våga och att kunna fortsätta organisera sig, under och efter corona.

Även det internationella samarbetet tror vi är livsviktigt för att vi inte ska vakna upp i en ännu

mer odemokratisk och ofri värld sedan när krisen är över. FN:s säkerhetsråd har inte kunnat ena sig kring ett gemensamt agerande mot pandemin. EU-samarbetet har fått stå tillbaka, när länderna i Europa handlar utan samordning. Misstron och spänningarna mellan Kina och USA är farliga i en tid när samverkan behövs mer än någonsin.

Svensk arbetarrörelse och Sverige har en lång historia av och en tradition som aktör på den globala arenan, med hög trovärdighet genom vad vi gjort för att stärka internationella organisationer, genom viktiga insatser mot fattigdom, och genom att främja utveckling och bidra till fred och demokrati. Sverige och den svenska politiken kan bidra till att skapa den värld som de auktoritära ledarna inte vill se.

Ett sätt är att stärka de internationella organisationerna och regelverken. FN-systemet må ha fel och brister, men utan internationella överenskommelser skulle inga regler gälla för maktfullkomliga ledare. FN-systemet behöver utvecklas och stärkas för att underlätta samverkan mellan stater och bestämma spelregler som ska gälla för alla.

Även EU kommer att behöva en vitamininjektion för att fungera som den enande och utvecklande kraft som Europa behöver. Motsatsen, ett Europa med nationalism och polarisering, har genom

historien visat sig få förödande konsekvenser.

Ännu ett sätt att stå upp för de värden som de auktoritära ledarna är emot är att stå upp för att Sverige ska behålla eller öka enprocentmålet i biståndet. Den ekonomiska kris som coronaviruset ger upphov till kommer säkerligen innebära att röster höjs, både i Sverige och andra länder, för att skära i utvecklingsbiståndet och använda pengarna på hemmaplan. Men om det är något som pandemin visat så är det att världen hänger samman, och att viruset inte gör skillnad på människa och människa. Fattigdom, konflikter, orättvisor, miljöförstöring på andra håll i världen drabbar oss alla.

Biståndet utgör en procent av Sveriges bruttonationalinkomst. I coronakrisens spår sjunker nationalinkomsten. För att möta de akuta behoven bör vi öka ambitionerna.

Och slutligen måste vi våga tala klarspråk till auktoritära ledare, i sann Palmeanda. Den globala tendens vi ser med nationalistiska auktoritära rörelser och partier som styr ett ökande antal stater behöver vändas.

De förtryckande ledarnas sätt att agera, ytterligare stärkta av demokratiska inskränkningar under coronakrisen, får inte bli det nya normala. Sverige måste våga utmana de auktoritära ledarna och ta debatten om demokratin.

FOTO: YLVA SÄFVELIN

Anna Sundström
Generalsekreterare

Olof Palmes Internationella Center

FRIHET I FARA

– en rapport om de auktoritära ledarna

Det senaste decenniet har flera länder utvecklats i auktoritär riktning. Den demokratiska utvecklingen har gått åt fel håll i bland annat Ungern, Polen, Ryssland, Kina, Indien, USA, Turkiet, Thailand, Burma, Filippinerna, Tanzania och Brasilien. I flera länder växer också högerradikala och nationalistiska rörelser som vurmar för en ännu mer auktoritär politik.

Under den rådande coronakrisen har det som tidigare var en illavarslande snålblåst förstärkts till en orkan. Skaran av stater som utnyttjat coronasmittan för att ta ytterligare steg i auktoritär riktning är dessvärre många.

I denna rapport från Olof Palmes Internationella Center försöker Mats Wingborg och Andreas Lönnqvist ge en bild av vilka olika faktorer som bidragit till att länder slutit sig alltmer och nu leds av auktoritära ledare som vunnit gehör för sin populism och många gånger genom demokratiska val kommit till makten. I rapporten beskrivs också hur samhällen faktiskt förändras snabbt efter tillträdet av en ledare med dessa mer auktoritära tendenser men även till vilket pris detta sker, med ett krympt utrymme för det civila samhället och andra direkta inskränkningar på grundläggande demokrati och mänskliga rättigheter som följd.

www.palmecenter.se

**Ge ett bidrag för att stödja motkrafterna
– de som törs stå upp mot de auktoritära ledarna. Swish 123 240 60 72**